

بررسی آثار و پیامدهای امنیتی قاجاق کالا

(با تأکید بر مناطق مرزی استان کرمانشاه)

محمدرفوف حیدری^۱ و شهریار حیدری^۲

تاریخ پذیرش: ۹۳/۱۰/۲۱

تاریخ دریافت: ۹۳/۵/۲۹

چکیده

پرسش اصلی مقاله این است که دیدگاه‌های مردمی، تمایزهای طبیعی-فرهنگی در مناطق مرزی استان کرمانشاه چه تأثیری بر گسترش قاجاق کالا داشته و جریان قاجاق در استان کرمانشاه چه آثار و پیامدهای امنیتی در بر دارد؟ برای رسیدن به این مهم، این مقاله با روش تحقیق میدانی تلاش می‌کند تا ضمن شناخت مناسب از جغرافیای طبیعی و انسانی متمایز در مناطق مرزی به تأثیر آن بر قاجاق کالا بپردازد. با استفاده از نرم‌افزار Excel داده‌های آماری مربوط به جامعه آماری که شامل ۲۰۰ نفر از مردم مناطق مرزی (از ۳ طیف مذهبی موجود یعنی تشیع، اهل سنت و اهل حق) تجزیه و تحلیل شد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که استان کرمانشاه از شرایطی خاص در مورد جریان قاجاق کالا برخوردار می‌باشد. وجود مناطق مرزی پرجمعیت و اغلب بیکار، باورها و عقاید متفاوت، تهدیدها و بی‌ثباتی‌های امنیتی گاه و بیگاه و... مسئله مورد نظر را پیچیده‌تر کرده است و جریان قاجاق در این استان دارای آثار و پیامدهای امنیتی می‌باشد.

واژگان کلیدی: قاجاق، مناطق مرزی، ژئوپلیتیک، امنیت ملی، جغرافیای سیاسی.

۱. amirhidry123@pnu.ac.ir

۱. استادیار جغرافیای سیاسی، دانشگاه پیام نور

۲. دکترای جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

مرزهای غربی ایران همواره از ویژگی‌های مهم ژئوپلیتیکی برخوردار بوده‌اند. نخست آنکه دروازه ارتباط ایران با کشورهای غربی و جهان غرب بوده و چند معبر اصلی این منطقه که در میان رشته‌کوه‌های زاگرس قرار دارند، دهلیزهای مناسبی برای تردد بازرگانان و تجار، قاچاقچیان و حتی نیروهای نظامی بوده است؛ از این‌رو چه کشورهای غربی برای دسترسی به شرق و چه کشورهای شرقی برای دسترسی به غرب، تمایل به تسلط بر این معبرها داشته‌اند و همین امر موجب شده که در قرون متمادی، اقوام و مهاجمان هر دو منطقه، مرزهای غربی ایران را در کانون جنگ و بحران قرار دهند. با توزیع و تقسیم نقشه جهان پس از جنگ جهانی دوم و تثبیت شدن مرزها این معبرها محل مناقشه‌های مرزی با کشورهای همجوار شدند.

ویژگی ژئوپلیتیکی دیگر، موقعیت ژئواستراتژیک منطقه غرب ایران است. این منطقه به لحاظ نزدیکی و همجواری با خاورمیانه از موقعیتی ژئواستراتژیک برخوردار است. رژیم صهیونیستی به مثابه عاملی برای تأمین منافع غرب از اتحاد و یکپارچگی اعراب در منطقه خاورمیانه جلوگیری کرده و در نظارت بر آبراهه‌های اصلی آسیا به غرب یاری رسانده است. یکی دیگر از ویژگی ژئوپلیتیکی، ترکیب قومی جمعیت ساکن در غرب است که یکی از متنوع‌ترین ترکیب‌های جمعیتی در مرزهای ایران است. تمام اقوام ساکن در این منطقه، توزیعی میان‌مرزی دارند.

در طول مرزهای ایران و عراق - در منطقه بین‌النهرین - گردها از پُرسابقه‌ترین اقوام منطقه محسوب می‌شوند که در قرون متمادی با همسایگان سامی خود در حال مبارزه بوده‌اند. سرزمین گردها چند تکه و بخش‌های بزرگ آن از ایران جدا شد. اکنون گردها در سه کشور ترکیه، عراق ایران به سر می‌برند و بیشتر آنها در شمال عراق (که شامل ۲۰ درصد جمعیت عراق هستند) و عده‌ای کثیر نیز در جنوب ترکیه به سر می‌برند و یکی از

حادثترین مسائل ژئوپلیتیک را برای سه کشور یادشده به وجود آورده‌اند. داعیه خودمختاری و استقلال گردها در کشور عراق بیش از دیگر مناطق اوج گرفته است و درگیری نظامی و سیاسی عراق و گردها از جمله تنش‌های مداومی بوده که در مراحل مختلف موجب دخالت نظامی ترکیه در شمال عراق شده است. در مجموع می‌توان گفت که قوم کرد یکی از مهم‌ترین عوامل ژئوپلیتیکی غرب کشور انگاشته می‌شود که پیوسته ایران را در ارتباطی تنگاتنگ با دو کشور عراق و ترکیه نگاه می‌دارد (عزتی، ۱۳۸۸: ۱۰۲).

جریانی ژئوپلیتیکی در منطقه در رابطه با سلسله‌مراتب قدرت و ارتباط با محیط وجود دارد. گرچه قدرت‌های جهانی به شکل مستقیم و جداگانه به این منطقه توجه ندارند، ولی تصمیم‌های آنها در رابطه با تحریم اقتصادی ایران و سایر مسائل دیگر در راستای فشار بر حکومت، زمینه‌ساز تغییرهای محلی و از جمله افزایش قاچاق کالا می‌شود؛ همان‌گونه که به‌تازگی این امر دامنگیر مناطق مرزی حتی در بازارچه مرزی پرویزخان در استان کرمانشاه شد و مردم به جای فعالیت اقتصادی، به قاچاق و خرید و فروش دلار مشغول شدند.

۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

تهدیدها و مخاطره‌ها همواره بر امنیت، ثبات و اقتصاد کشور و در یک جمله، حاکمیت خدشه وارد نموده است. در این رابطه، مدیریت عالی کشور نیز سعی در یافتن بهترین روش‌ها و رویکردها جهت حل این مشکل داشته است. یکی از مهم‌ترین ابداع‌های کشورها استفاده از مرز به‌عنوان یک راهکار برای واپایش و مدیریت قاچاق کالا بوده است. در استان کرمانشاه با داشتن مرزهای طولانی و پیچیده با کشور عراق، تهدیدها و مخاطره‌های فراوانی برای ج.ا.ایران وجود دارد. مسئله قاچاق از جمله پدیده‌ها و جریان‌هایی است که همواره بر پیشرفت و توسعه اقتصادی و امنیت و ثبات کشورها از جمله ایران لطمه زده است، از طرفی این پدیده‌ای مافیایی از جمله

مخاطره‌های انسانی است که مستحق مطالعه و بررسی دقیق و جامع و نیازمند صرف بودجه‌های کلان برای ریشه‌کن کردن و یا حداقل واپایش و مدیریت آن است، از سوی دیگر مسئله مرز و تأثیر و نقش آن بر زندگی مردم مناطق مرزی، فرهنگ و آداب و رسوم، اقتصاد، بینش و شرایط اجتماعی آنها و همچنین جریان‌های مختلف از جمله قاچاق کالا و تأثیر آن بر مردم منطقه و کشور از دیگر موضوع‌هایی است که باید در جغرافیای سیاسی به‌عنوان یک مطالعه موردی و ریشه‌دار مورد بررسی و تحقیق قرار گیرد، به همین دلیل همواره مناطق مرزی و مشکلات آن از جمله مباحث محوری در محافل سیاسی بوده است.

بررسی تأثیر شرایط اقتصادی و اجتماعی مردم مناطق مرزی که نسبت به دیگر نواحی کشور از شرایط و موقعیت متفاوتی برخوردارند به صورت جداگانه حائز اهمیت است و ارتباط آن با پدیده قاچاق از موضوع‌های جدیدی است که نیازمند توجه و بررسی است. در این زمینه لازم به توجه است که نگاه مردم به مسئله قاچاق که مبتنی بر فرهنگ و آگاهی سیاسی آنها نیز هست از جمله مواردی است که مستحق بررسی و مطالعه می‌باشد. با این شرایط و همچنین تجربه‌هایی که از سال‌ها خدمت و زندگی در مناطق مرزی و آشنایی با جغرافیای منطقه وجود دارد، تصمیم بر آن شد تا با مطالعه این پدیده امنیت‌زدا سهم هر چند کوچکی در خدمت به پیشرفت و تعالی این مملکت ادا گردد.

۳-۱. پیشینه تحقیق

قاچاق انسان، مواد مخدر، اسلحه و کالا از جمله موضوع‌های مهمی بوده که در داخل و خارج از کشور به آن پرداخته شده است. در مجله ژئوپلیتیک برخی از مقاله‌ها وجود دارد که به بررسی ژئوپلیتیک مرزها، از جمله مرزهای استان کرمانشاه پرداخته‌اند. از جمله مواردی که می‌توان به آن اشاره کرد، مقاله‌ای با عنوان «تأثیر ابعاد سرمایه اجتماعی بر امنیت مرزها، مطالعه موردی: بخش مرزی نوسود شهرستان پاوه استان کرمانشاه توسط

دکتر قالیباف و همکاران است. یافته‌های مقاله یادشده نشان می‌دهد که ساکنان این بخش از مرز، اعتماد زیادی نسبت به یکدیگر دارند. جامعه نمونه، ضمن تأیید مرزهای آرام در این منطقه، وجود برخی ناامن‌هایی مانند قاچاق کالا و مشروبات الکلی را تأیید می‌کنند (قالیباف، باری شگفتی و رمضان‌زاده لسبویی، ۱۳۸۷). همچنین در مقاله‌ای با عنوان «بررسی عوامل و دلایل قاچاق در استان سیستان و بلوچستان و راهکارهای رفع آن» نتایجی زیر به دست آمده است: وضعیت جغرافیایی، مهم‌ترین عاملی است که سبب گسترش قاچاق کالا در کشور، به‌ویژه استان سیستان و بلوچستان شده است. وجود هزاران کیلومتر راه آبی و خاکی در مرزها و نیز همجواری با کشورهای بی‌ثبات باعث شده که سرمایه‌گذاری مولد در مناطق مرزی کاهش یابد، همچنین این امر موجب عدم رونق بازارچه‌های مشترک مرزی نیز شده است (ابراهیم‌زاده آسمین و عباسیان، ۱۳۸۹). در مقاله‌ای با عنوان «نقش عوارض ژئومورفولوژیکی در قاچاق مواد مخدر از مرزهای جنوب شرق کشور» جناب آقای عبادی‌نژاد به تأثیر عوارض طبیعی بر جریان کلی قاچاق بر منطقه می‌پردازد. نتایج مقاله نشان داد که قاچاقچیان مواد مخدر با شناخت کامل از وضعیت عوارض زمین و بهره‌گیری از آنها در بسیاری از موارد مبادرت به این عمل می‌کنند و پیشنهاد می‌گردد که نیروهای نظامی و انتظامی بیش از پیش از طریق بارگیری علوم زمین به‌ویژه ژئومورفولوژی، برای انجام مأموریت‌های محوله اقدام کنند (عبادی‌نژاد و همکاران، ۱۳۸۹). در مقاله‌ای دیگر با عنوان «سد نفوذ قاچاق کالا: از واقعیت تا رویا (پژوهش میدانی در محدوده استان هرمزگان)»، دکتر کریمی‌پور و آقای محمدی، به بررسی قاچاق و دلایل ناکامی در مبارزه با این فرایند می‌پردازند. این مقاله، قاچاق و شکل‌های مبارزه کنونی با آن به‌ویژه دلایل ناکارایی شیوه‌های جاری مقابله دولت ج.ا.ایران با این پدیدار را در مقیاس استان هرمزگان، با نگرشی تحلیلی به نقد می‌کشد (کریمی‌پور و محمدی، ۱۳۸۳). در مقاله‌ای با عنوان «عوامل مؤثر بر قاچاق اسلحه و مشروبات الکلی از مرز پیرانشهر» توسط آقای محسنی تبریزی و همکاران وی به بررسی جریان قاچاق اسلحه و مشروبات الکلی

در مناطق مرزی پرداخته شده است. مقاله دو متغیر مستقل و وابسته دارد. متغیر مستقل شامل ارزش‌ها و باورهای فرهنگی، ناهنجاری اجتماعی، وضعیت اقتصادی و اجتماعی و برآورد امکانات نیروی انتظامی می‌باشد. متغیر وابسته نیز تمایل و انگیزش به قاچاق است (محسنی تبریزی و همکاران، ۱۳۸۷). جناب آقای وطن‌پور در پایان‌نامه خود بر تأثیر جریان قاچاق کالا بر امنیت ملی می‌پردازد (وطن‌پور، ۱۳۸۵).

در ارتباط با بحث قاچاق کالا هیچ اثری در رابطه با قاچاق در استان کرمانشاه چه به صورت پایان‌نامه، کتاب و یا مقاله وجود ندارد. گرچه بررسی‌های پراکنده‌ای درباره مناطق مرزی استان کرمانشاه انجام شده، ولی هیچ‌کدام از سوابق پژوهشی که مورد بررسی قرار گرفته است، به صورت مطالعه موردی موضوع پژوهش در این مقاله را پوشش نمی‌دهد. همچنین، هرچند برخی به طور کلی بر تأثیر قاچاق بر امنیت ملی پرداخته‌اند، اما به صورت مطالعه موردی این اثر برای اولین بار در کشور ارائه می‌شود.

۴-۱. پرسش‌های تحقیق

- مقاله حاضر بر آن است تا به طور مشخص به پرسش‌های زیر پاسخ گوید:
- (۱) آیا دولت‌های پیشین در افزایش قاچاق کالا در منطقه تأثیرگذار بوده‌اند؟
 - (۲) تنگناها و محدودیت‌های متفاوت جغرافیایی در سطح استان چه تأثیری بر گسترش جریان قاچاق کالا داشته است؟
 - (۳) دیدگاه‌های مذهبی و فرهنگی گوناگون در سطح استان بر پدیده قاچاق کالا چه تأثیری دارد؟

۵-۱. فرضیه‌های تحقیق

- (۱) به نظر می‌رسد مرز و تفاوت‌های جغرافیایی نواحی مرزی، بستر مناسبی را در جهت گسترش جریان قاچاق کالا به وجود آورده است.

(۲) به نظر می‌رسد گوناگونی‌های مذهبی و تفاوت فرهنگی در سطح استان، در مناطقی سبب افزایش و در مناطقی سبب کاهش توسعه قاچاق کالا می‌شود.

(۳) به نظر می‌رسد کارکردهای نامتوازن حکومت در امور معیشتی، بازسازی مناطق جنگی و بهره‌وری از امکانات بر پدیده قاچاق کالا نقش داشته و بر افزایش قاچاق کالا در منطقه تأثیرگذار بوده است.

۱-۶. روش‌شناسی تحقیق

این مقاله از نظر هدف، کاربردی بوده و روش تحقیق در این مقاله، میدانی می‌باشد، البته بخشی از مطالعه در این طرح تحقیقاتی، توصیفی تحلیلی بوده و مطالب آن از طریق منابع کتابخانه‌ای و اینترنت گردآوری شده است و بخش دیگر داده‌ها به شکل میدانی و از طریق پرسشنامه از مردم محلی (اهل سنت، اهل حق و تشیع) گردآوری شده است. مصاحبه با کارشناسان و صاحب‌نظران و پژوهش میدانی از حوادث، اتفاق‌ها، پدیده‌ها و جریان‌ها در محل یعنی مناطق مرزی استان انجام شده است. از نرم‌افزار صفحه‌گستر Excle نیز برای تحلیل داده‌ها و ترسیم نمودار استفاده شده است. همچنین مصاحبه با کارشناسان و مسئولان مرتبط نیز بخشی از فرایند تحقیق و پژوهش بوده است.

۱-۶-۱. روش و ابزار گردآوری اطلاعات

رجوع به کتابخانه‌های مختلف در سطح شهر و اداره‌های مرتبط و همچنین استفاده از بایگانی (آرشیو) مجله‌ها و مقاله‌ها بخشی زیادی از کار را به خود اختصاص داد، از این‌رو برای فصول ابتدایی مانند ادبیات و مبانی نظری تاحدودی از روش کتابخانه‌ای و ابزارهای مورد نیاز آن مانند فیش تحقیق استفاده گردید. استفاده از منابع موجود در شبکه اینترنتی و وب‌گاه‌های معتبر خارجی و داخلی نیز جزو موارد مدنظر بوده است.

همچنین، بخشی از تحولات و جریان‌های مرتبط از طریق مشاهده ثبت گردید. در این زمینه از کارت مشاهده و نیز کارت مصاحبه استفاده شد. از این جهت، پرسشنامه، استفاده از کارت مصاحبه، کارت مشاهده از جمله موارد دیگری است که جهت گردآوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز در تحقیق استفاده شد. پاره‌ای از اطلاعات نیز از راه‌های مختلف دیگر مانند مشاهده‌های مردم، یافته‌های میدانی دیگران و کارهای گزارشی موجود در بخش‌های رسمی و غیررسمی به دست آمد.

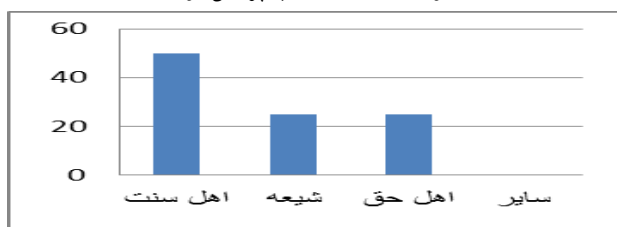
۲-۶-۱. روش تجزیه و تحلیل

استفاده از نرم‌افزار صفحه‌گستر یا Excle و نیز SPSS جهت طراحی نمودارها، فراوانی داده‌ها، استخراج نتایج، ضریب همبستگی و رگرسیون و غیره مدنظر بوده است. تجزیه و تحلیل اطلاعات براساس عوامل جغرافیای طبیعی و همچنین عوامل جغرافیای انسانی در ابعاد فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی و نظامی و سیاسی انجام شده است. همچنین تجزیه و تحلیل آماری، استفاده از نمودار، استدلال، تحلیل و توصیف و پرداختن به مباحث عقلی و حقایق نیز در این مطالعه موردی، فراموش نشده است.

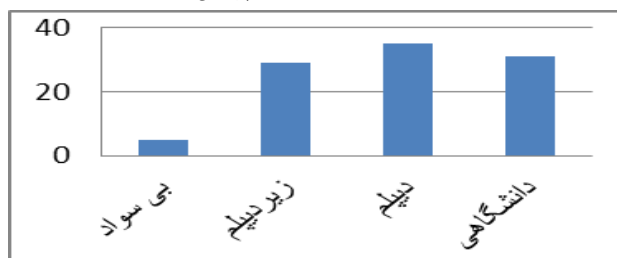
۳-۶-۱. جامعه نمونه

تعداد ۲۸ پرسشنامه در میان ۱۰۰ نفر از جامعه نمونه توزیع شد. نتایج این پرسشنامه‌ها از میان سه جامعه مذهبی موجود در مناطق مرزی استان کرمانشاه به دست آمده است، همچنین اقشار گوناگون و طیف‌های مختلف اجتماعی از زن و مرد، دانشگاهی و غیردانشگاهی با شغل‌های دولتی و آزاد، دیدگاه‌های خود را در مورد قاچاق بیان داشته‌اند.

نمودار شماره ۱. مذهب پرسش‌شوندگان

نمودار شماره ۲. تحصیلات پرسش‌شوندگان

۲. مبانی نظری تحقیق

اجماع نظری کلی بین سیاسیون در رابطه با مفهوم امنیت وجود ندارد؛ به گونه‌ای که برخی از آنان مانند باری بوزان^۱ آن را مفهومی مبهم می‌دانند، با وجود این، می‌توان گفت که امنیت به وضعی اطلاق می‌شود که در آن تهدیدی نسبت به ارزش‌های حیاتی یک جامعه وجود نداشته و توانمندی‌ها و شرایط برای تأمین منافع ملی و بهره‌گیری از فرصت‌ها فراهم باشد (عسگری، تابستان ۱۳۸۲: ۵۵). امنیت، حیاتی‌ترین و ارزشمندترین کالا برای زندگی شهروندان محسوب می‌گردد (فلاحی، تابستان ۱۳۸۰: ۳۳۷). امنیت به معنای مصونیت حقوق فرد از هر نوع تعرض است و چنین مفهومی از امنیت، مقوله‌های مصالح عمومی، عدالت، آزادی، رفاه و... را در برمی‌گیرد. حق آزادی، حق عدالت، حق تعیین سرنوشت و حق برخورداری از رفاه نسبی در زمره حقوق طبیعی می‌باشند که تنها در پرتو امنیت تحقق

1. Barry Buzan

می‌یابند؛ به عبارتی عین امنیت هستند. امنیت به‌عنوان هدف سیاسی دولت، نه تنها در صورت تعرض و تجاوز به حقوق دیگران تهدید می‌شود، بلکه تهدید امنیت می‌تواند پیش از تحقق ظلم و تحقق عینی جرم محقق شود (شاه‌حسینی، ۱۳۷۶: ۳۳۶-۳۴۷).

پیروز مجتهدزاده بیان می‌کند که تعریف امنیت در مورد اطمینان یافتن از سلامت جان، مال و ناموس بوده و آن امری استنباطی بوده که تحقق آن در محیط، نیازمند ایجاد برنامه‌ریزی خاصی می‌باشد. این امر قابل تعمیم برای افراد، کشورها و مناطق نیز هست که برای کشورها، کسب اطمینان از موجودیت، مایملک و هر آن چیزی است که در زیر چتر منافع ملی قرار دارد (مجتهدزاده و عسگری، ۱۳۹۲: ۴۶-۴۵).

باوجود قدمت واژه امنیت، جنبه ملی آن یعنی امنیت ملی از جمله واژه‌های جدیدی است که پس از ظهور دولت-ملت‌ها نمود یافته است (ربیعی، ۱۳۸۲: ۱۲۵). پیشینه مفهوم امنیت ملی به اشکال گوناگون بازنمایی می‌گردد. برخی پیشینه کاربرد و پیدایش این واژه را به زمان پیدایش و شکل‌گیری حکومت‌های سرزمینی (دولت-ملت‌ها)، در معاهده وستفالیا نسبت می‌دهند و برخی دیگر معتقدند: «درحالی که کلمات «ملی» و «امنیت» و نیز معادل آن در ارزیابی‌های دیگر، هر دو جزو کلمات قدیمی هستند، ولی ترکیب آنها با یکدیگر پدیده‌ای جدید محسوب می‌شوند (عسگری، ۱۳۸۲: ۱۷۸).

واضع مفهوم امنیت ملی، والتر لیبمن^۱ می‌باشد. وی در سال ۱۹۴۲ نوشت: یک ملت تا زمانی امنیت دارد که در صورت خوداری از جنگ در معرض خطر قربانی کردن ارزش‌های بنیادینش نباشد و همچنین، در صورت شرکت در چنین جنگی، بتواند این ارزش‌ها را حفظ کند (آسلوند، ۱۳۸۲: ۶۸). هرچند در دوره جنگ سرد، بحث امنیت ملی بیشتر شامل منافع ملی و سیاست خارجی می‌شد، اما در دهه ۱۹۷۰، اقتصاد بین‌المللی نیز به موضوع قدیمی امنیت ملی اضافه شد. به‌دنبال آن، برخی از تحلیلگران راهبردی، به اشتباه گفتند، امنیت اقتصادی، تنها جنبه اساسی امنیت می‌باشد. در اواخر دهه ۱۹۸۰، با فروپاشی

1. Walter Lippmann

شوروی پیشنهاد شد که مفهوم امنیت ملی، منابع طبیعی، محیط، جمعیت، حقوق بشر، قاچاق مواد مخدر، بیماری‌های مسری، جرایم و بی‌عدالتی‌های اجتماعی را نیز در بر گیرد. در مجموع باید گفت امنیت را متناسب با زمینه کاربرد می‌توان به چند گروه تقسیم نمود:

(۱) امنیت فردی: حالتی است که در آن فرد فارغ از ترس آسیب رسیدن به جان یا مال یا آبروی خود یا از دست دادن آنها زندگی کند.

(۲) امنیت خانواده: هنگامی که خانواده و اعضای آن برای ایجاد رفاه و آسایش و امنیت شان از هر گونه مشکل و خطر بیندیشند و به حل هر چه سریع‌تر آن پردازند.

(۳) امنیت اجتماعی: حالت فراغت همگانی از تهدیدی است که کردار غیرقانونی دولت یا دستگاه‌های فردی یا گروهی در تمامی یا بخشی از جامعه پدید آورد. در نظام حقوقی جدید، فرض بر این است که قانون، با تعریف و حدگذاری آزادی‌ها و حقوق فرد و کیفر دادن کسانی که از آن حدود پافراتر گذشته‌اند، امنیت فردی و اجتماعی را پاسبانی می‌کند.

(۴) امنیت ملی: حالتی است که ملتی فارغ از تهدید از دست دادن تمام یا بخشی از جمعیت، دارایی، یا خاک خود به سر برد. امروزه، در همه کشورهای نوعی پلیس سیاسی یا امنیتی وجود دارد که مقصود از آن بنا بر فرض، جلوگیری از نفوذ عوامل محرک و ویرانگر و جاسوس به داخل کشور و سرکوبی کسانی است که از راه‌های غیرقانونی تهدیدکننده نظم سیاسی موجود به شمار می‌آیند. هرچه نظامی، تمامیت‌خواه‌تر باشد، قدرت پلیس سیاسی و شدت و خشونت آن در آن نظام بیشتر است. این گونه نظام‌های سیاسی که مجالی برای مخالفت علنی و قانونی نمی‌گذارند، مخالفان یا دشمنان خود را همواره به نام «دشمنان امنیت ملی» یا نام‌های دیگر سرکوب می‌کنند.

(۵) امنیت بین‌الملل: حالتی است که در آن قدرت‌ها در حالت تعادل و بدون دست‌یازی به قلمرو یکدیگر به سر برند و وضع موجود در خطر نیفتد. هرگاه یکی از قدرت‌ها از

محدوده خود پا فراتر گذارد، از لحاظ قدرت (و یا قدرت‌های) مخالف، امنیت بین‌المللی «در خطر افتاده است».

(۶) امنیت منطقه‌ای: هنگامی که یک کشور، کشور دیگری را مورد حمله و تهاجم قرار می‌دهد، در این صورت امنیت منطقه‌ای آن کشور به هم خورده است (آشوری، ۱۳۹۳: ۳۸). ابعاد دیگری از امنیت نیز مانند امنیت سیاسی، امنیت اقتصادی، امنیت فرهنگی، امنیت روانی، امنیت شهری، امنیت سایبری وجود دارد (ربیعی، ۱۳۸۲ و عسگری، ۱۳۸۲). کوچک‌ترین سطح امنیت فردی یا جسمی و بزرگ‌ترین آن امنیت جهانی (بین‌المللی) است، اما مهم‌ترین آنها، امنیت ملی است.

«قاچاق کالا» تا سال‌های نه چندان دور به شکل کنونی و به‌عنوان یک مسئله «امنیتی» مطرح نبود، اما به تدریج، با افزایش روزافزون آن و تسری به انواع کالاها و نیز تغییر سیاست‌های تجاری و اقتصادی دولت، رفته‌رفته به یک تهدید مبدل شد (وطن‌پور، ۱۳۸۷: ۷۰). پدیده قاچاق از جمله پدیده‌های بی‌ثبات‌کننده امنیت ملی است که بر اساس شرایط مختلف علل، عوامل، روند و نتایج آن نیز متفاوت بوده است (مجتهدزاده و عسگری، ۱۳۹۲). قاچاق برگرفته از واژه ترکی «قاچماق» به معنای گریزانان، فرار و ترک وطن است (مقدسی، ۱۳۸۸: ۱۰۵-۱۰۳).

عوامل متعددی بر پیدایش و گسترش قاچاق - که زائیده اقتصاد غیررسمی است - اثر دارد یا به‌گونه‌ای آن را تسهیل می‌کند. اوضاع سیاسی - امنیتی همسایگان، سودآوری قاچاق، طولانی بودن تشریفات و هزینه بالای واردات کالا، رشد سریع تجارت جهانی و تحولات فناورانه، عدم نظارت کافی بر برخی از مناطق آزاد، آسان بودن دستیابی به منابع قاچاق، بیکاری و فقر در مناطق مرزی، قاچاق در پوشش حمل‌ونقل، کالای همراه مسافر، وضع اقتصادی و تجاری همسایگان، نظام ارزی ناکارآمد داخلی، وجود انحصارها، اتخاذ راهبرد توسعه صادرات در کشورهای در حال توسعه، ورود موقت کالا، تبلیغات، فرهنگ مصرف، سنت قاچاق، تردد مرزنشینان و... از دیگر عوامل

شکل‌گیری و گسترش قاچاق به شمار می‌آید. قاچاق، پدیده‌ای یک علتی نیست، بلکه محصول و پیامد مجموعه‌ای از عوامل اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی است (قلی‌زاده، علی‌پور و ذوقی بارانی، ۱۳۹۰: ۱۳۸-۱۰۹). همچنین قاچاق دارای آثار و نتایجی است که در ادامه به آنها اشاره می‌شود (سیدی، ۱۳۹۰: ۱۴۲):

جدول شماره ۱. آثار و نتایج قاچاق کالا

آثار اقتصادی	۱. اختلال در اجرای قانون ۲. ایجاد فرهنگ قانون‌گریزی ۳. اختلال در تجارت رسمی ۴. گسترش اقتصاد زیرزمینی ۵. کاهش سطح معیشت و انتقال فشار مالیاتی بر بخش رسمی اقتصاد ۶. فرار مالیاتی ۷. هدر رفتن منابع ملی و کاهش سرمایه‌گذاری ۸. تضعیف تولید ۹. کاهش نرخ رشد اقتصادی ۱۰. کاهش درآمد دولت
آثار سیاسی	۱. افزایش ثروت و قدرت نامشروع ۲. رانت‌خواری ۳. بی‌عدالتی ۴. کاهش اعتماد عمومی ۵. تمایل به قانون‌گریزی ۶. افزایش بی‌نظمی اقتصادی ۷. تضعیف امنیت اقتصادی ۸. افزایش فاصله طبقاتی ۹. هدر رفتن منابع ملی ۱۰. تضعیف کارآمدی ۱۱. کاهش امید ملی ۱۲. کاهش امنیت عمومی
آثار فرهنگی اجتماعی	۱. گسترش فرهنگ تجمل‌گرایی ۲. مصرف‌گرایی ۳. بیگانگی ۴. کاهش ارزش‌گرایی ۵. تمایل به قانون‌گریزی ۶. هدر رفتن سرمایه‌های اجتماعی ۷. تضعیف مقبولیت ۸. کاهش مشروعیت ۹. افزایش بی‌نظمی اجتماعی ۱۰. کاهش امنیت اجتماعی

جریان قاچاق کالا خارج از قلمرو مؤثر ملی واپایش و مدیریت حکومت بوده و بستر حفره‌های حکومت را فراهم می‌سازد (مویر، ۱۳۷۹). گرچه به نظر می‌رسد که در مناطق مرکزی نسبت به پیرامون، قدرت حکومت کمتر است، ولی در نواحی مرزی تمامی نقاط جهان، قاچاق مواد مخدر، انسان، کالا از رشد روزافزون برخوردار بوده است.

در ج.ا.ایران نیز گرچه پدیده قاچاق کالا به‌عنوان یک مخاطره، تهدید کمتری دارد و در مقایسه با مواد مخدر در مرزهای غربی کمتر مشاهده می‌شود، ولی حمل و نقل کالا به صورت غیرقانونی در مرزهای بین ایران و عراق در استان کرمانشاه به شکل‌های مختلف افزایش یافته است. پدیده قاچاق کالا در این بخش از کشور نسبت به سایر گونه‌های قاچاق بیشتر است و زمینه تهدید، بی‌ثباتی و ایجاد مشکل را نه تنها برای استان بلکه می‌تواند برای بخش‌هایی از کشور به همراه داشته است. روند مسائل امنیتی در مرزهای غربی کشور از جمله استان کرمانشاه حاکی از وجود پاره‌ای از مشکلات و

تهدیدهای ناشی از خصیصه ذاتی مرز است. پیامدهای منفی تنها به همین جا خاتمه نمی‌یابد، بلکه ورود به حوزه سیاسی نیز از جمله این نتایج ناگوار خواهد بود. در مناطق مرزی به‌ویژه در نواحی با مذهب اهل سنت و تا حد کمتری مناطق اهل حق، زمینه پیوستن به گروه‌های مخالف و جریان‌های بنیادگرایی به دلایل اقتصادی و دینی وجود دارد و این بر حاکمیت و امنیت کشور خدشه وارد می‌کند. وجود باندهای خلاف کار نیز از جمله دیگر حوزه‌های پذیرش‌کننده نیروی آزاد جوانان می‌باشد که زمینه شکل‌گیری گروه‌های مافیایی در منطقه را امکان‌پذیر کرده است.

برخی با توجه به واقعیت‌های آن‌سوی مرز (اقلیم کردستان) استدلال می‌نمایند که رژیم صهیونیستی در شهرهای کردستان عراق برای لطمه زدن به اقتصاد ایران و بهره‌برداری سیاسی، اقدام‌هایی انجام داده است و به جریان قاچاق کالا به صورت منطقه‌ای و جهانی کمک می‌کند تا بتواند با هدایت آن به سمت سرزمین ایران در نهایت به هدف‌های سیاسی خود برسد. برخی از افراد ساکن در منطقه که آشنایی نیز به فرهنگ و اقتصاد مناطق استان و کشور دارند، دارای دفاتری در کشور چین بوده و با جریان‌های غیرقانونی حمل از کشور چین تا ثلاث باباجانی (محل تجمع کالاهای قاچاق) در ارتباط هستند. این افراد که ثروت‌های هنگفتی را به‌دست آورده‌اند، به جریان‌های وارد شده‌اند که به راحتی می‌توانند براساس شناخت خود از محیط انسانی و طبیعی، کالاها را وارد کرده و به فروش آن در بازارهای محلی و ملی اقدام نمایند. جهانی‌شدن باعث شده در حالی که گذشتگان در منطقه، اطلاعاتی حتی در مورد دبی نداشتند، اما با افزایش آگاهی‌ها رشد ورود افراد به جریان‌هایی جهانی و منطقه‌ای افزایش یافته است.

۳. یافته‌های تحقیق

۳-۱. وضعیت مرزهای استان کرمانشاه و گسترش قاچاق کالا

مرزهای استان کرمانشاه ۳۷۱ کیلومتر از مرزهای ۱۳۳۶ کیلومتری جمهوری اسلامی ایران با عراق را تشکیل می‌دهد (عزتی، ۱۳۸۵). استان کرمانشاه به لحاظ همسایگی با مرزهای کُردی و عربی عراق (از نظر زبانی و قومی) نسبت به سایر استان‌های کشور از ویژگی خاصی برخوردار است. شش شهرستان از مجموع شانزده شهرستان استان کرمانشاه (قصرشیرین، سرپل ذهاب، ثلاث باباجانی، جوانرود، پاوه، گیلانغرب)، مرزی هستند. مساحت شهرهای مرزی استان کرمانشاه ۷۰۷۰ کیلومتر مربع است که ۲۹٪ از مساحت استان را شامل گردیده‌اند. مرزهای استان کرمانشاه به دو دسته «مرزهای آب رودخانه‌ای؛ که طول این خطوط مرزی ۱۱۷/۵ کیلومتر است (با احتساب ۶ رودخانه مرزی) و «مرزهای خشکی استان؛ که طول آنها ۲۲۸/۵ کیلومتر است»، تقسیم می‌شوند. در اجرای تصمیم‌های اتخاذشده در ناجا و در پی ساماندهی واحدهای مرزی و انتظامی، هنگ‌های مرزی از مناطق انتظامی تفکیک گردیدند که در پی این تصمیم‌ها استان کرمانشاه دارای سه هنگ مرزی سومار، هنگ مرزی قصرشیرین، هنگ مرزی پاوه (از نظر تقسیمات کشوری، بخش سومار هم جزو شهرستان مرزی قصرشیرین می‌باشد) است (فرماندهی مرزبانی استان کرمانشاه، ۱۳۸۶: ۱).

طولانی بودن مرزهای غربی ایران با کشور عراق، اشکال مختلف مرز (محدب، و مستقیم) در این بخش از کشور، وضع عارضه‌نگاری (توپوگرافی) خاص مرز و پستی و بلندی‌های فراوان، تنگه‌ها و تفاوت و تنوع جغرافیایی در طول مرز اعم از دشت، تپه، کوه، ارتفاع‌های صعب‌العبور، رودخانه‌های مرزی به همراه تنوع اقلیمی از قصرشیرین تا پاوه، واپایش کامل مرز را در خصوص کاروان‌های قاچاقچی با مشکل مواجه کرده است، این درحالی است که این خطوط دارای تجهیزاتی هوشمند نمی‌باشد. همچنین اگرچه دستور ساخت دیوار مرزی در این منطقه وجود دارد، ولی این طرح دارای هزینه‌های

سرسام‌آوری است و در حال حاضر و تا آینده قابل پیش‌بینی امکان‌پذیر نمی‌باشد. این تنوع جغرافیایی که با خود محدودیت‌هایی را به همراه دارد و نیاز به تنوع رفتار و مدیریت نظامی و انتظامی مرز را بیشتر می‌سازد، منجر به آن شده که پاسگاه‌های مرزی، استقرار مناسب نداشته باشند؛ به همین دلیل در این منطقه، پاسگاه‌های مرزی مانند پاسگاه شمشیر در پاوه، در برابر حمله‌های مکرر، آسیب‌پذیر هستند.

امنیت مرز مبدأ و مقصد و فاصله بین آنها، رمز امنیت در کل کشور از جهت قاچاق است و ناامنی یکی از آن دو به مراتب خطرناک‌تر از ناامنی هر دو است. اگر مرز مبدأ (یعنی مرزی که کالای قاچاق از آن وارد می‌شود) باز باشد، امن بودن مرز مقصد (یعنی مرزی که کالای قاچاق باید از آن خارج شود)، در عمل منجر به گسترش قاچاق-اعم از انسان یا کالا- در داخل کشور می‌شود. به همین ترتیب، ورود برخی از وسایل الکترونیکی و الکترونیکی که از مرز عراق انجام می‌گیرد و ممکن است مقداری از آن از طریق مرزهای دیگر خارج شود (السان، ۱۳۸۹: ۷).

چنین گذرگاه‌هایی در بعضی مناطق فاقد تجهیزات و نیروی انسانی لازم و مناسب برای نظارت و حراست از مرزهاست؛ به گونه‌ای که بعضی از گذرگاه‌ها از وجود جایگاه‌ها یا برجک‌های نگهبانی مناسب، در فواصل قابل قبول برخوردار نبوده و در مرزهای آبی از تسلط نیروی انتظامی که مجهز به وسایل پیشرفته و بهتر از عوامل قاچاقچیان باشند، محروم هستند؛ به عبارتی، عوامل قاچاق همیشه چند گام از عوامل واپایشی جلوترند (کوشافر، ۱۳۹۰: ۱۹۹).

شناسایی وضعیت و نوع قاچاق قسمت‌های مختلف مرزهای استان با کشورهای خارجی و حتی اقدام به بررسی‌های اجتماعی در مورد علل گسترش قاچاق در مناطق مرزی، راهکار دیگری برای پیشگیری یا کاهش به‌ویژه در مرزهای استان می‌باشد که بیشتر کوهستانی و سخت‌گذر هستند. شهرها و روستاهای مرزی، اغلب از آب و هوای سرد و خشن رنج می‌برند و نبود امکانات، بیکاری و وجود شرایط نامساعد منطقه‌ای

برای قاچاق، انگیزه خوبی را برای اقدام به آن فراهم می‌سازد. «هم اکنون بخشی از اعتبارهایی که می‌تواند صرف عمران مرزها شود، صرف مبارزه با قاچاق می‌شود. رواج و سوددهی قاچاق در نواحی مرزی می‌تواند فعالیت‌های مفید و مقرون به صرفه صنعتی و کشاورزی را تحت تأثیر قرار دهد و به عدم استقبال بکشاند و سرمایه‌گذاران بخش خصوصی را در توسعه این مناطق دچار تردید کند، ضمن اینکه انگیزه سرمایه‌گذاری را در این مناطق کاهش دهد» (وطن‌پور، ۱۳۸۷: ۸۲).

۲-۳. تأثیر مرزهای ایران از لحاظ ژئوپلیتیکی بر قاچاق کالا

ایران در طول تاریخ همواره مرزهای ناپایداری داشته که به طور پیوسته با افزایش و یا کاهش میزان قدرت مرکزی با تحول روبه‌رو شده است (ودیدی، ۱۳۷۳: ۱۵۳). موقعیت کرمانشاه از لحاظ طرز قرارگیری ارتفاع‌ها، شبکه آب‌ها، شکل هندسی مرز و دیگر ویژگی‌های انسانی (عزتی، ۱۳۶۸: ۷۳) مانند خصوصیات اجتماعی و قرابت‌های قومی با مردم مرزنشین آن سوی مرزها، پیوسته انگیزه‌ساز بسیاری از حرکات غیرقانونی و مبادله‌های ناخواسته می‌باشد.

تبعیض و نابرابری در بهره‌مندی از فرصت‌های اشتغال و درآمد، مهم‌ترین عاملی است که بیشتر استان‌های مرزنشین از جمله کرمانشاه گرفتار آن هستند که پیامدهایی مانند فقر، مهاجرت و قاچاق را در پی دارد. در این میان، بی‌توجهی مرکز نسبت به پیرامون، دامنه این مسائل را هر چه گسترده‌تر کرده است. چنین امری، ساکنان این مناطق را وا داشته تا شیوه‌های کسب و کار و بهره‌گیری از موقعیت مرزی خود را متنوع سازند و در برابر فشارهای رسمی، راه‌های جدیدی را مورد آزمایش قرار دهند.

در تمام این سال‌ها توجه چندانی به اهمیت موقعیت جغرافیایی و شرایط مناسب این منطقه برای کشاورزی و دامپروری و سرمایه‌گذاری برای تأسیس کارخانه و کارگاه‌هایی نشده که توان جذب نیروهای بالقوه منطقه را داشته باشد. از سوی دیگر،

محرومیت‌ها در این مناطق همچنان مشاهده می‌شود. مردم این مناطق به دلیل نبود امکان کار، مجبورند از راه‌های غیرقانونی دست به تجارت بزنند. آنان برای نیازهای اولیه زندگی و پیدا کردن کار و داشتن درآمد از روی اجبار، اقدام به وارد کردن کالاهایی از راه قاچاق می‌کنند.

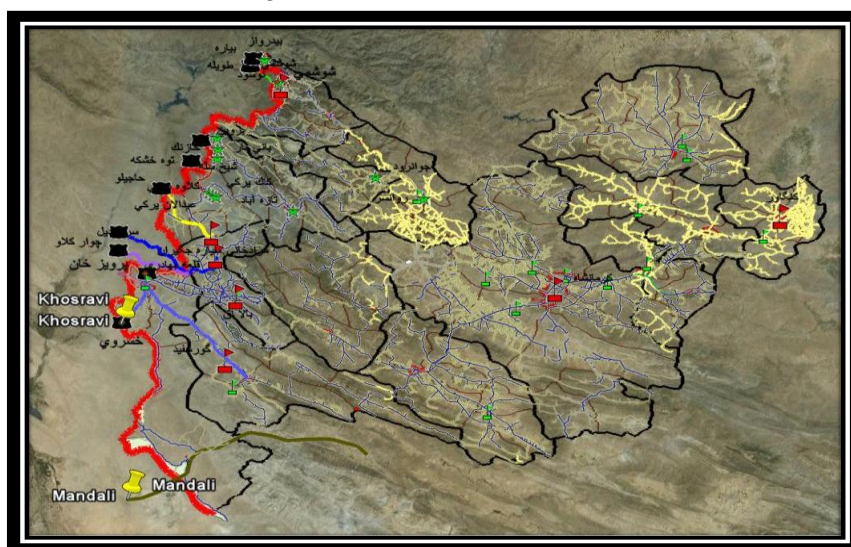
موقعیت مرزی و جغرافیایی این مناطق سبب شده است که از دیرباز افزون بر مبادله‌های رسمی و قانونی، مبادله‌های غیررسمی و پنهانی در حجم وسیعی از این مناطق انجام پذیرد. هر چند برآورد حجم مبادله‌های غیررسمی به آسانی امکان‌پذیر نیست، اما بخش قابل ملاحظه‌ای از نیروی انسانی به دلیل فراهم نبودن زمینه‌های اشتغال به این‌گونه فعالیت‌های مبادله‌ای مشغول هستند. دلایل وجود این پدیده شوم در مناطق مرزی استان را نمی‌توان بر عهده ساکنان این مناطق گذاشت و مرزنشینان اغلب به‌عنوان متهمان بیگناه، خود قربانی این پدیده هستند. از دلایل وجود این معضل اجتماعی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

داشتن مرز به نسبت طولانی با کردستان عراق که این امر امکان رفت و آمد به آن سوی مرز را آسان کرده است، از طرف دیگر، وجود امنیت نسبی در شمال عراق باعث شده است که مناسبات غیررسمی بین دو منطقه رواج گسترده‌ای پیدا کند و به اشکالی از تبادل کالا دامن بزند که در چارچوب اقتصاد رسمی کشور نمی‌گنجد. وجود راه‌های زمینی فراوان نیز باعث گسترش این پدیده شده است.

نبود کارخانه و صنعت در شهرها و مناطق مرزی استان موجب شده است که ساکنان این شهرها نتوانند شغل مناسبی داشته باشند. این عامل همراه با موقعیت این شهرها یعنی واقع شدن در مرز موجب شده است که بسیاری از ساکنان این شهرها به وارد کردن کالاهای قاچاق بپردازند. این شغل که حتی در میان قشر جوان و نوجوان طرفداران زیادی پیدا کرده است از سه جهت امنیت اجتماعی در این مناطق مختل کرده است:

- (۱) بعضی از افرادی که به این کار مشغولند، به علت درگیری با نیروهای انتظامی در مرز، در حال فرار با کالای قاچاق کشته می‌شوند.
- (۲) وارد کردن بعضی از کالاها از جمله مواد مخدر، مشروبات الکلی، وسایل ویدیویی و... باعث می‌شود که بسیاری از افراد ساکن از جمله اقشار نوجوان، جوان و میانسال به آسانی به این کالاها دسترسی داشته باشند و در معرض آسیب قرار گیرند.
- (۳) وارد کردن کالاهای قاچاق بدون واپایش و نظم گمرکی به اقتصاد استان‌های مرزی و کشور لطمه و آسیب فراوانی وارد می‌کند.

نقشه شماره ۱. مکان‌های مبدأ و مقصد برای کالاهای قاچاق بین عراق و استان کرمانشاه

منبع: یافته‌های تحقیق

مردم مرزنشین این مناطق به سبب محرومیت شدید اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی گاه از امکانات مناسب زندگی محروم هستند عدم سرمایه‌گذاری به عدم توسعه‌یافتگی منطقه منجر می‌شود. توسعه‌نیافتگی با خود فقر، محرومیت، بیکاری و عدم اشتغال و

قاچاق را به دنبال دارد و اینها هم به نوبه خود منجر به شورش و ناامنی خواهد شد (وطن‌پور، ۱۳۸۵).

بررسی و برشمردن مهم‌ترین تهدیدها از این ناحیه علیه امنیت جمهوری اسلامی ایران در بُعد اقتصادی آن یا به عبارت دیگر، چگونگی اثرگذاری قاچاق کالا بر حوزه اقتصادی از این حیث باید در اولویت قرار گیرد. به طور کلی، فعالیت‌های قاچاق بر جریان تولید و اشتغال و ساختارهای آن اثرگذار است و می‌تواند موجب تشکیل یک طبقه کوچک، ولی ثروتمند شود. این طبقه قادر است سیاست‌ها و هدف‌های دولت را در توزیع عادلانه دارایی، دچار مشکل سازد و در مواردی، هنجارهای اجتماعی و فرهنگی را دستخوش تغییر کند. تهدیدهای اقتصادی مؤثرتر از همیشه خودنمایی می‌کند و در مواردی زمینه‌ساز بروز دیگر تهدیدها به شمار می‌رود. در ج.ا.ایران که اجرای راهبرد توسعه اقتصادی و تحقق سند چشم‌انداز بیست ساله اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، هدف‌هایی حیاتی قلمداد می‌شود، «قاچاق کالا» می‌تواند به‌عنوان تهدید تمام‌عیار اقتصادی، نظام موجود را از دستیابی به این هدف‌ها بازداشته و قدرت اقتصادی را به ضعف بکشاند.

۳-۳. محیط اجتماعی - فرهنگی مؤثر بر قاچاق کالا

از مجموع ۱۸۰۰۰۰۰ نفری استان کرمانشاه، ۱۲ درصد از کل جمعیت اهل سنت می‌باشند که درصد بیکاری در مناطق سنی‌نشین استان از سایر مناطق بیشتر است. همچنین حدود هفت درصد از جمعیت کل استان از فرقه اهل حق می‌باشند که در شهرستان‌های مختلف به‌ویژه شهرستان‌های مرزی مانند قصرشیرین، سرپل ذهاب و ثلاث باباجانی پراکنده هستند. در مناطق مرزی، مردم با مذاهب مختلف تشیع، تسنن و اهل حق حضور دارند؛ به‌گونه‌ای که در شهرستان‌های پاوه، ثلاث باباجانی و جوانرود اکثریت مردم، اهل سنت می‌باشند. وجود مردم اهل حق و اهل سنت در نواحی مرزی و

با توجه به اینکه بیشترین آمار بیکاری در استان کرمانشاه در نواحی مرزی می‌باشد، این دو عامل باعث واگرایی نسبت به حکومت مرکزی و موجب ناامنی نظامی و سیاسی در مناطق مرزی استان شده و همین عوامل، زمینه‌ساز فعالیت‌های پنهان اقتصادی و قاچاق و تردهای غیرمجاز مرزی گردیده است؛ ولی با رشد اقتصادی مناطق مرزی و توجه بیشتر به این نواحی می‌توان زمینه همکاری مردم این مناطق را با حکومت مرکزی فراهم کرد (میرزایی‌پور، ۱۳۹۰).

استان کرمانشاه با ۱۸/۵ درصد بیکاری بالاترین رقم بیکاری را در سطح کشور دارد. این در حالی است که رقم بیکاری در شهرستان‌های مرزی به چند برابر می‌رسد؛ به‌گونه‌ای که در شهرستان‌های جوانرود و پاوه به ترتیب ۴۲/۷۵ و ۳۱/۰۶ درصد می‌باشد (میرزایی‌پور، ۱۳۹۰). با توجه به هرم سنی جمعیت، بیشتر بیکاران را قشر جوان تشکیل می‌دهند، همین عامل باعث قاچاق انواع کالاها و مواد مختلف و نیز تهدید امنیتی و سیاسی در مناطق مرزی شده و ضد انقلاب از این فرصت استفاده کرده و افراد را در مناطق مرزی با ترندهای مختلف جذب کرده و موجب تهدید مناطق مرزی استان کرمانشاه شده است، که با وعده‌های پولی در جذب این افراد فعالیت دارند و این عامل موجب تهدید سیاسی و امنیتی مناطق مرزی استان کرمانشاه نیز گردیده است (میرزایی‌پور، ۱۳۹۰).

برای تحلیل ریشه‌های بحران اجتماعی در مناطق مرزی استان کرمانشاه با عراق باید ساختار و ترکیب جمعیت دو کشور مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. در این زمینه وجوهی مشترک وجود دارد که می‌تواند بحران‌زا باشد یا بر عکس در جهت همگرایی مدنظر قرار گیرد. در اینجا باید خلأهای ژئوپلیتیکی دو کشور را مورد مطالعه قرار داد. مهم‌ترین خلأ ژئوپلیتیک ایران و عراق، وجود دو قومیت کُرد در مرزهای غربی ایران و شرق عراق می‌باشد. توزیع جغرافیایی قومیت کُرد، عرب و شیعه در عراق به‌گونه‌ای است که خود به خود عراق را تجزیه نموده است؛ به این شکل که کُردها در مناطق

کوهستانی در مناطق هم‌مرز با نواحی کردنشین ایران واقع شده است. در مناطق مرزی استان کرمانشاه و عراق زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی آن به شکلی است که برای قاچاق کالاهای گوناگون (به‌ویژه در زمانی که کشور ایران و عراق در تقابل قرار دارند) بسیار مساعد است (عزتی، ۱۳۸۴: ۴۱۸ - ۴۱۶).

شهرستان مرزی قصرشیرین و شهرستان سرپل ذهاب تا پیش از پیروزی انقلاب اسلامی به لحاظ شرایط اقلیمی و قرار گرفتن بر سر راه عتبات عالیات، تبادل اجناس و کالاهایی که به صورت قاچاق از مرزها وارد کشور می‌شد، پذیرای جمعیت زیادی بود. حضور اقشار مختلف مردم جهت زیارت، تجارت، سیاحت با بافت‌های فرهنگی متعدد بر رفتار فرهنگی، اجتماعی، مذهبی ساکنان این منطقه مرزی تأثیر چشمگیری داشت. از نظر مذهبی، قصرشیرین گروه‌های اهل سنت، تشیع، فرقه اهل حق را در خود جای داده است؛ گویش مردم کُردی است و از نگاه فرهنگی و مذهبی با کُردهای آن سوی مرز مشترکات بسیاری مانند گویش، پوشش و... دارند (ایزدی، ۱۳۸۶: ۱۴۲). به همین دلیل وجود همین مشترکات فرهنگی و مذهبی به همراه سایر عوامل جغرافیایی طبیعی و انسانی و نیز مرزهای نفوذپذیر امکان تردهای غیرمجاز و قاچاق کالاها را فراهم می‌سازد.

ساکنان منطقه پاوه، جوانرود و ثلاث باباجانی اغلب از اکراد طوایف جاف و هورامی هستند که دارای مذهب تسنن شافعی بوده و با شدت به آداب و رسوم و سنن آباء و اجدادی خود پایبند هستند و بیشتر به علت تعصب‌های مذهبی و قومی و فقر مالی گرایش‌های خاص به احزاب کُرد اعم از ایرانی و عراقی دارند. اهالی این منطقه در گذشته با مرزنشینان آن سوی مرز که از هر لحاظ دارای بافت همگن بوده و از یک طایفه می‌باشند، مراد داشته و دارای رابطه سببی و حتی نسبی هستند. در حال حاضر نیز تعداد محدودی از آنان به‌ویژه ساکنان روستاهای مرزی به گروه‌های منحلۀ دمکرات، کومله و به‌تازگی پژاک وابستگی دارند.

مردم منطقه به زبان کُردی و به گویش‌های هورامی و سورانی از نوع جافی، تکلم می‌کنند. اکثریت ساکنان منطقه اهل تسنن و پیرو مذهب شافعی می‌باشند و با وجود این در بین اکراد منطقه، طریقت‌های مختلفی مانند قادریه و نقشبندیه وجود دارند که افراد معتقد به هر کدام از طریقه‌ها مطیع شیوخ خود می‌باشند و هفته‌ای یکبار آن هم شب جمعه مجالس ذکر را در تکیه بر پا می‌کنند. وابستگی مردم این منطقه مرزی با مردم نواحی مرزی عراق با ایران باعث ایجاد بحران‌های خاصی در منطقه می‌شود و واگرایی را در منطقه افزایش می‌دهد (سلطانی، ۱۳۷۸: ۱۲۹). همین دیدگاه‌ها و بینش سیاسی، زمینه را برای قاچاق فراهم می‌سازد.

شاخص‌های اصلی مانند اعتماد، میزان مشارکت جامعه محلی، پذیرش مسئولیت اجتماعی، از دید مردم پاره در مناطق مرزی مثبت ارزیابی شده است. از سوی دیگر مردم محلی، از وضعیت امنیتی منطقه، رضایت نسبی دارند. میزان رضایت آنها از محل زندگی چندان بالا نیست. برای تأمین امنیت مناطق مرزی، توسعه همه‌جانبه مرزها در ابعاد مختلف اجتماعی و اقتصادی لازم است؛ چرا که توسعه و امنیت دارای ارتباطات متقابل بوده و ملازم و مکمل یکدیگر هستند (قالیباغ، یاری شگفتی و رمضان‌زاده لسبویی، ۱۳۸۷: ۴۷).

در حوزه فرهنگی نیز می‌توان از عدم ممنوعیت قاچاق کالا از سوی برخی علمای مذهبی اهل سنت، تمایل اقشار پردرآمد برای مصرف کالاهای تجملی، حجم وسیع تبلیغات کالاهای خارجی در سطح دنیا، تشویق به مصرف رسانه‌های ارتباطی نام بُرد. در حوزه مرزی، بیشتر مردمان مرز در معرض تهدیدهای بیرونی بوده‌اند (کلاه مال همدانی، ۱۳۸۸: ۱۶۵-۱۵۰). «آشنایی صحیح با مبانی دینی و پرورش کامل مذهبی و ایمان راسخ، آدمی را از سیر در اندیشه‌های پست و ناپاک رذایل و منهیات و کردار نکوهیده و گرایش به ظلم و تبذیر و دروغ و سقوط و منجلاب خیانت و جنابت باز می‌دارد. پرورش صحیح مذهبی که بر مبانی علمی استوار باشد و داشتن ایمان کامل، بزرگ‌ترین عامل بازدارنده جنایی است» (ذوالفقاری، ۱۳۸۹: ۲۴۲)، اما «برای شهروندان

مرزنشین، قبیح اجتماعی قاچاق کالا از بین رفته است. در واقع در فرهنگ این مناطق مرزی، قاچاق به نوعی نشانه مردانگی و شجاعت نیز هست و حتی گاه پزشک شهر و دهستان، ملای ده و فرهنگیان نیز به این عمل اقدام می‌ورزند. مسلم است که بدنه اصلی جامعه از جنبه و نگاه ضد ارزشی به قاچاق نمی‌نگرد، به همین دلیل نه تنها نظارت اجتماعی برای جلوگیری از این پدیده منتفی است، بلکه این نوع نظارت بیشتر معطوف به کارآمدتر ساختن این پدیده، از طریق آگاه ساختن همسایگان و آشنایان نسبت به مقصد، زمان و تحرک قوای انتظامی برای جلوگیری از قاچاق است» (کریمی پور و محمدی، ۱۳۸۳: ۲۲۲).

۳-۴. بازارچه‌های مرزی، قاچاق کالا و ملاحظه‌های امنیتی و اقتصادی در سطح استان

در کنار بازارچه‌های مرزی همچون بازارچه پرویزخان (اولین بازارچه مرزی و صادراتی کشور)، بازارچه شوشمی (دومین بازارچه وارداتی کشور)، بازارچه شیخ صالح (صله) در ثلاث باباجانی و پنج گذرگاه مرزی ویژه تجارت کوله‌بری می‌تواند حکم پنجره‌ای را داشته باشد، اما از سال ۱۳۸۸ این تعداد معابر غیررسمی ورود و خروج کالا) که در استان‌های مرزی ایجاد شده، سالانه یک تا دو میلیارد دلار کالا را از این معابر وارد کشور می‌کند. بخشی از کالاهای قاچاق از این معابر وارد کشور می‌شوند.

از مجموع کل صادرات کشور به عراق، مرزهای کرمانشاه پنجاه درصد این رقم را به خود اختصاص داده‌اند؛ به گونه‌ای که در سال ۱۳۸۸ حجم صادرات انجام شده از استان کرمانشاه به کشور عراق حتی از چشم‌انداز مورد نظر هم فراتر رفت و به مرز دو میلیارد دلار صادرات رسید. از مجموع کل صادرات کشور به عراق، مرزهای کرمانشاه پنجاه درصد این رقم را به خود اختصاص داده‌اند؛ به گونه‌ای که در سال ۱۳۸۸ حجم صادرات انجام شده از استان کرمانشاه به کشور عراق حتی از چشم‌انداز مورد نظر هم فراتر رفت و به مرز دو میلیارد دلار صادرات رسید. جمع صادرات کالاها در استان در سال ۱۳۹۰، ۳۴۹۶۶۲۶ تُن به ارزش ۱۴۴۳۷۱۰۹۴۸ دلار بوده است که بازارچه

پرویزخان ۵۴۷۵ تُن به ارزش ۱۲۵۹۷۸۹ دلار، بازارچه شوشمی ۲۲۹۴۵ تُن به ارزش ۲۹۰۴۵۸۷۰ دلار، بازارچه شیخ صالح ۳۲ تُن به ارزش ۴۳۸۴ دلار را به خود اختصاص داده است (گمرک استان کرمانشاه، ۱۳۹۱).

جمع واردات کالا به استان نیز در سال ۱۳۹۰، ۳۱۰۸۰ تُن به ارزش ۵۲۷۴۷۵۰۴ دلار می باشد که بازارچه شوشمی ۱۹۱۹۹ تُن به ارزش ۲۵۰۳۹۵۹۷ دلار را به خود اختصاص داده است. این رقم در سال ۱۳۸۹ برای بازارچه شیخ صالح ۶۷ تُن به ارزش ۵۸۱۴۷ دلار بود (گمرک استان کرمانشاه، ۱۳۹۱).

بیشتر واردات و یا صادرات از طریق بازارچه‌های یادشده توسط پیلهوران ساکن در مناطق مرزی انجام می‌گیرد. رونق برخی از این بازارچه‌ها سبب شده تا تلاش‌هایی برای ساماندهی و توسعه مبادله‌های قانونی هم در بُعد آماده‌سازی زیرساخت‌ها و تأسیسات مورد نیاز و هم در بُعد توسعه شبکه‌های تعاونی‌های مرزنشین انجام گیرد (<http://www.laaga-gbc.com>). بازارچه‌های استان با کارکردهای خود توانسته که در کنار اشتغال مستقیم منجر به شکل‌گیری مشاغل غیرمستقیم مانند حمل‌ونقل بار و مسافر، ایجاد مغازه‌ها و... شده و به نوعی منجر به تغییرهای مثبتی در مقایسه با دوره پیش از تأسیس بازارچه شده است. بیکاری در سطح روستاهای منطقه رو به کاهش بوده است (رکن‌الدین افتخاری، پاپلی یزدی و عبدی، تابستان ۱۳۸۷).

در واقع با ایجاد این گونه بازارچه‌ها از یک سو انگیزه لازم برای اقامت اهالی بومی در این نواحی فراهم می‌شود، از سوی دیگر با حضور مردم، ضریب امنیت افزایش می‌یابد. در برخی از گزارش‌ها اشاره شده که در آن نواحی که بازارچه‌های مرزی تعطیل گردیده، انجام فعالیت‌های تجارت سیاه (تجارت مواد مخدر و مشروبات الکلی) افزایش یافته است.

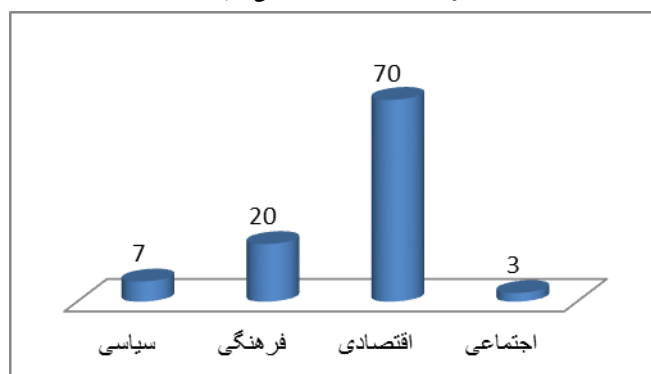
۳-۵. دیدگاه‌های مردم در مورد قاچاق کالا

تعداد ۲۸ پرسش در میان ۱۰۰ نفر از جامعه نمونه توزیع شد. نتایج این پرسشنامه‌ها از میان سه جامعه مذهبی موجود در مناطق مرزی استان کرمانشاه به دست آمده است، همچنین اقشار گوناگونی و طیف‌های مختلف اجتماعی از زن و مرد، دانشگاهی و غیردانشگاهی با شغل‌های دولتی و آزاد دیدگاه‌های خود را در خصوص قاچاق بیان داشته‌اند که این دیدگاه‌ها در راستای پاسخ به فرضیه‌های این مقاله می‌باشد. از طریق نرم‌افزار صفحه‌گستر (Excel) دیدگاه افراد مورد آزمون قرار گرفته است و به شکل نمودار جهت تجزیه و تحلیل ترسیم شده است:

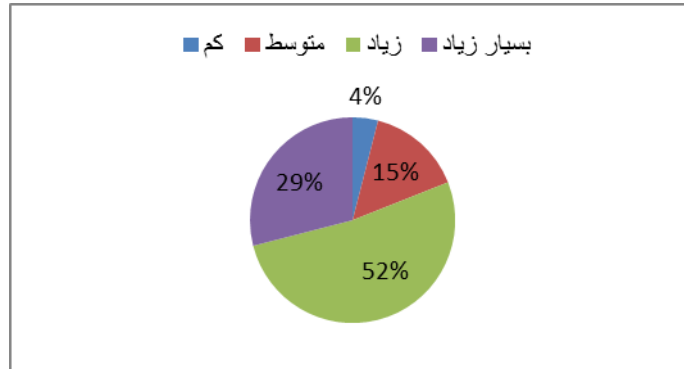
نمودار شماره ۳. کدام نوع از قاچاق در منطقه شما بیشتر و سود و درآمد بیشتری دارد؟

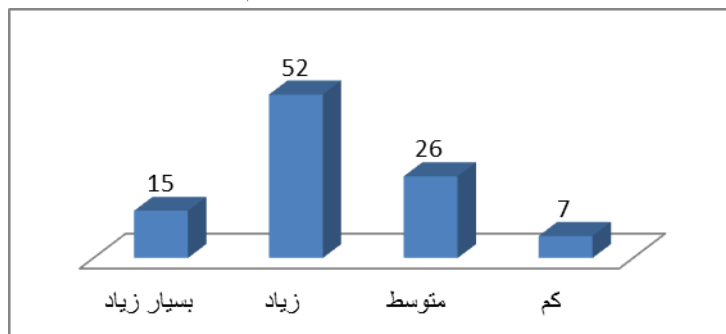
نمودار شماره ۴. علت اصلی قاچاق

نمودار شماره ۵. زندگی در مناطق مرزی تا چه میزان باعث روی آوردن شما به قاچاق می‌باشد؟

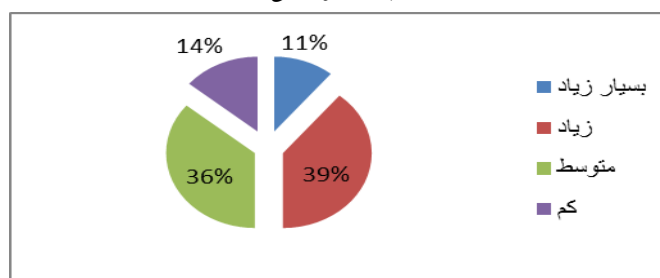
نمودار شماره ۶. وضعیت جغرافیای طبیعی (کوهستانی - نیمه کوهستانی یا دشت و هموار) که در آنجا زندگی می‌کنید تا چه حد زمینه برای قاچاق را فراهم کرده است؟

همان‌گونه که مشخص است علت اصلی قاچاق در منطقه مورد مطالعه و جامعه مورد نظر بیشتر اقتصادی است و فعالیت قاچاق کالا در این ناحیه بیشتر از سایر موارد مانند مواد مخدر، اسلحه و عتیقه‌جات می‌باشد که این خود فضای بیکاری، فقر، مشکلات اقتصادی و محرومیت خانوارها در مناطق مرزی را منعکس می‌نماید. مردم این مناطق به دنبال هدف‌های لذت‌جویی، اسراف و تبذیر، مصرف‌گرایی و سودجویی مادی‌گرایی نیستند، آنها در پی رفع نیازهای مادی و مشکلات معیشتی خود می‌باشند که

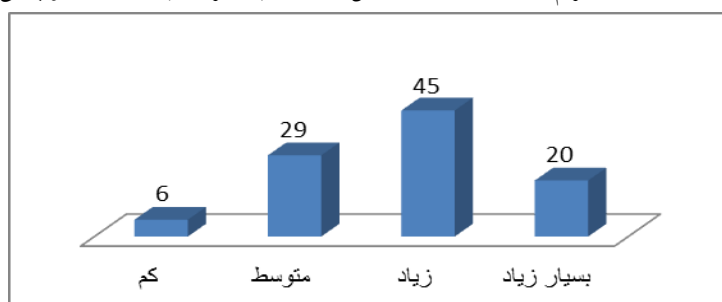
از این حیث دولت برای ایجاد ثبات، آرامش، پیشرفت و جلوگیری از هرج و مرج باید به مشکلات اقتصادی و بیکاری هرچه بیشتر توجه نماید.

نمودار شماره ۷. شرایط منطقه محل سکونت شما و فرهنگ و دید مردم در آنجا در مورد قاچاق تا چه حد شما را به قاچاق تشویق می‌کند؟

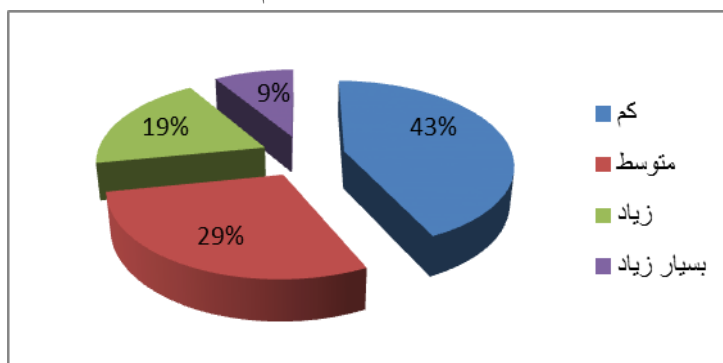

نمودارهای ۶ و ۷ بیان‌کننده تأثیر زندگی در مناطق مرزی و همچنین جغرافیای متفاوت مناطق مرزی بر میزان قاچاق کالا است. به هر حال مردم نواحی مرزی فرصت‌های بیشتری برای اقدام به قاچاق به دلیل ماهیت مرز دارند. نواحی کوهستانی، دشت و غیره تأثیرهایی بر جریان قاچاق دارد. ناهمواری‌ها نیز فرصت‌هایی برای فرار از واپایش مأموران انتظامی برای قاچاقچیان فراهم می‌نماید. این امر در میان مردم نیز منعکس شده و دیدگاه آنها بیان‌کننده این امر است.

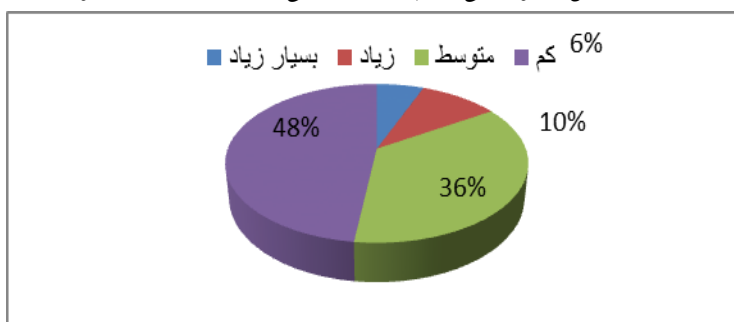
نمودار شماره ۸. در میان مردم منطقه‌ای که در آن ساکن هستید تا چه میزان قاچاق کالا را خوب می‌دانند؟

نمودار شماره ۹. آیا قاچاق کالا باعث عقب ماندگی و عدم پیشرفت منطقه شما می شود؟

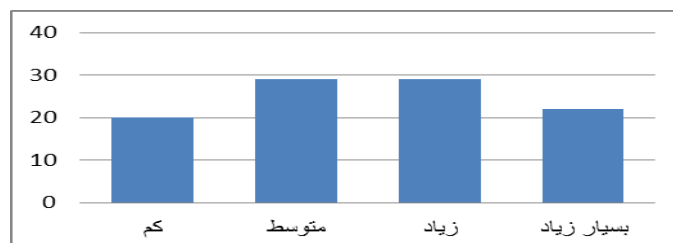

نمودار شماره ۱۰. آیا ارزش و سود ناشی از قاچاق در حدی می باشد که با جان و مال خود بازی نمایید؟

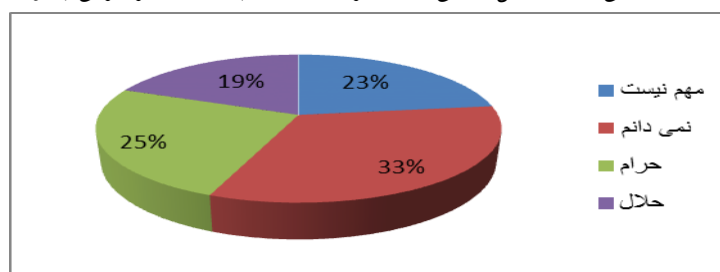

هر چند که بیشتر پاسخ دهندگان اعتقاد داشته اند که ارزش قاچاق کالا در مقابل زندگی و بازی با جان و مال پایین است، ولی اکثریت آنها معتقد به تأثیرهای محیط فرهنگی و مکان سکونت برای دست زدن افراد به فعالیت های ناسالم و اقتصاد پنهان مانند قاچاق هستند. محیط و مکان از عوامل اصلی و تأثیرگذار در کنار سایر عوامل دیگر بر سرنوشت و زندگی انسان می باشد. تأثیر عامل سواد و مذهب نیز در نمودارهای زیر بر افراد در راستای قاچاق مشخص شده است:

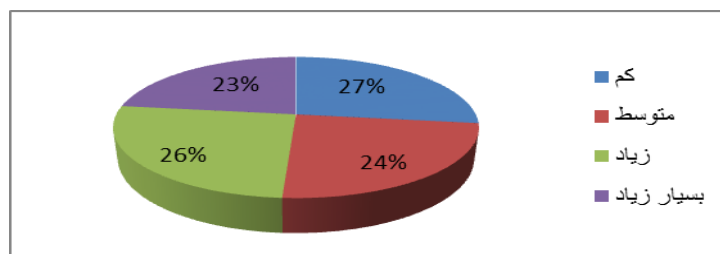
نمودار شماره ۱۱. تأثیر داشتن یا نداشتن سواد بر افزایش میزان قاچاق کالا تا چه اندازه می‌باشد؟

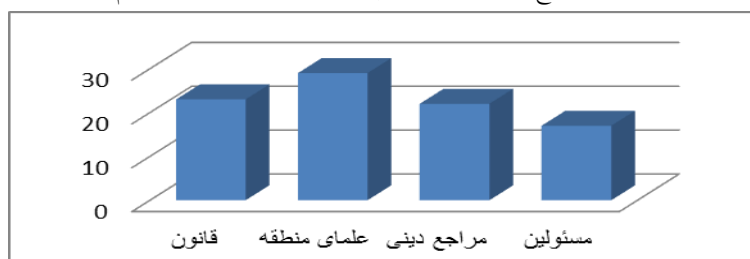
نمودار شماره ۱۲. کسانی که در مسائل مذهبی با آنها سروکار دارید قاچاق را از نظر شرعی چگونه می‌دانند؟

نمودار شماره ۱۳. میزان حلال بودن درآمد ناشی از قاچاق؟

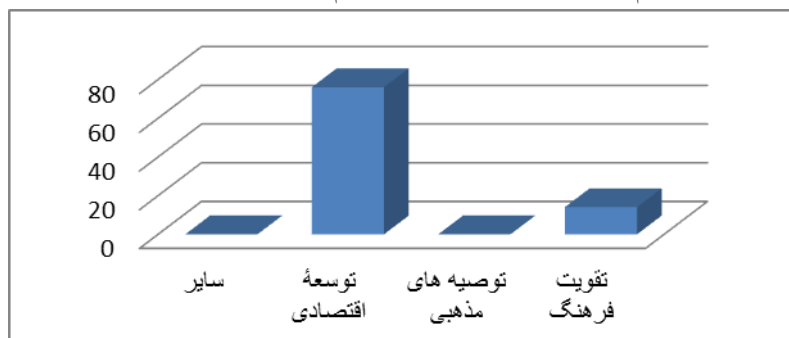

نمودار شماره ۱۴. منبع مورد اعتماد شما برای قضاوت در مورد قاچاق کدام است؟

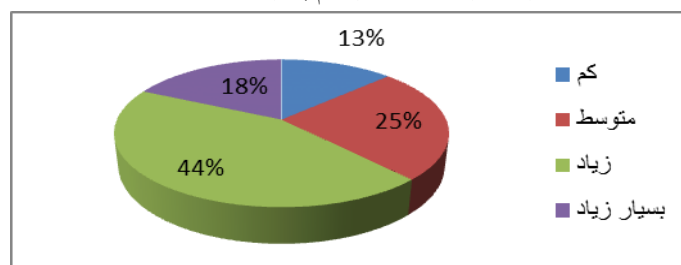

اعتقاد آدمی نقش بسیار مهم در زندگی و سرنوشت وی دارد و از اصول اساسی در تعیین مسیر و شیوه فعالیت‌های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و غیره است. در میان مردم این منطقه، جامعه اهل سنت بیشتر به حلال بودن قاچاق اعتقاد داشتند. دلایل مختلفی مانند تفاوت‌های مذهبی، توجه کمتر مسئولان، نگاه بیرونی این جامعه، عدم علاقه در میان طیف سیاسی حاکم در جذب و استفاده از این جامعه در رابطه با استخدام و اعطای مقام و پست‌های سیاسی در بُعد محلی، زمینه و میزان گرایش به قاچاق را در میان جامعه اهل سنت ایران افزایش داده است. در این ارتباط قابل توجه است که جامعه نمونه اهل سنت بیشتر به حلال بودن قاچاق اعتقاد دارند و آنها اغلب علمای خود را منبع اصلی برای فعالیت‌های حلال یا حرام می‌دانند.

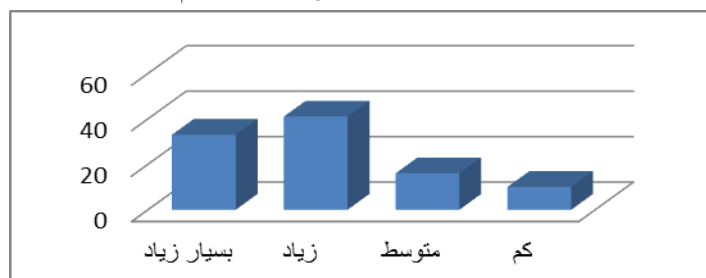
نمودار شماره ۱۵. کدام گزینه را برای ریشه کن کردن و یا کم کردن میزان قاچاق کالا پیشنهاد می‌نمایید؟

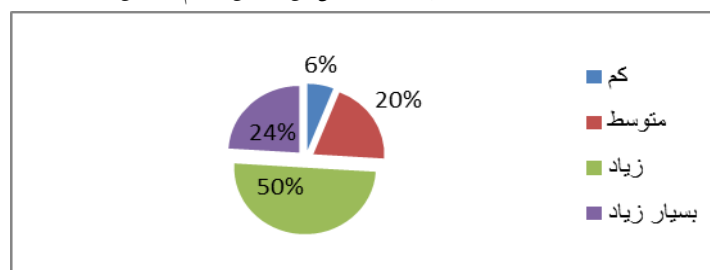
نمودار شماره ۱۶. میزان تأثیر قاچاق کالا بر عدم پیشرفت منطقه و کشور چگونه است؟

نمودار شماره ۱۷. تا چه حد شما دولت را در امر قاچاق به دلیل بی توجهی یا کم توجهی به منطقه مقصر می دانید؟

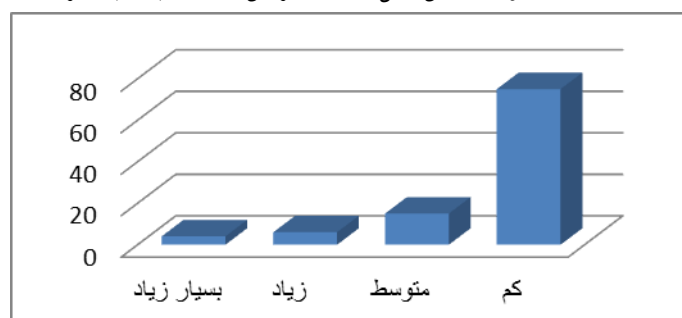

نمودار شماره ۱۸. تا چه حد شما دولت را در امر قاچاق به دلیل بی توجهی یا کم توجهی به منطقه مقصر می دانید؟

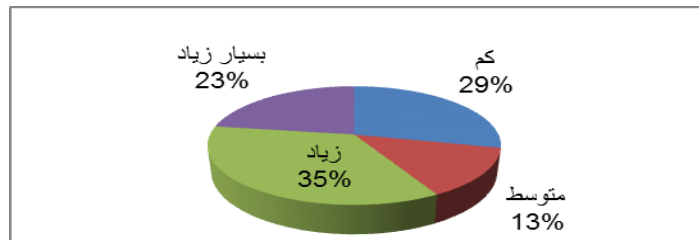

بیشتر جامعه نمونه به روش های جایگزین اقتصادی برای ریشه کن کردن قاچاق اعتقاد داشته اند. نمودارهای ۱۷ و ۱۸ به روشنی این مطلب را بیان می کنند. آنها همچنین نقش دولت را در این رابطه بسیار زیاد می دانند. در نمودار شماره ۱۶ نیز مشخص است که بیشتر این افراد به اهمیت قاچاق در رابطه با پیشرفت کشور یا عدم آن معتقد هستند.

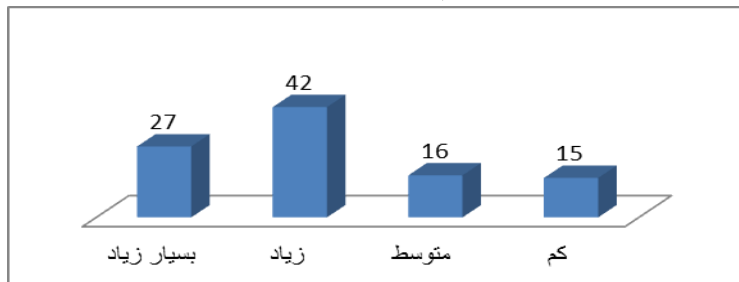
نمودار شماره ۱۹. در صورت داشتن شغل و درآمد گرایش شما به قاچاق چه میزان است؟

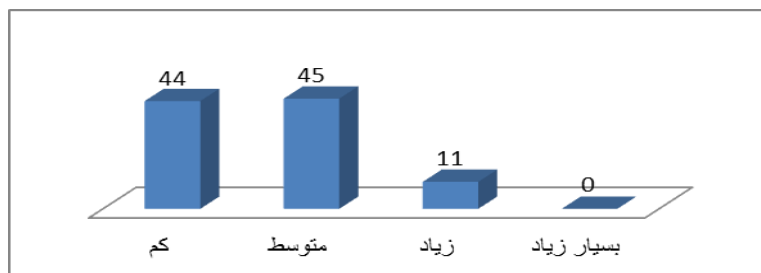
نمودار شماره ۲۰. آیا به خاطر اینکه در منطقه شما قاچاق کالا انجام می‌گردد، این موضوع باعث می‌شود که مسئولین دیگر توجهی به فکر ایجاد کارخانجات، کارهای عمرانی - کشاورزی و غیره در منطقه یا استان شما نباشند؟

نمودار شماره ۲۱. تأثیر کم کاری دولت در افزایش میزان قاچاق کالا

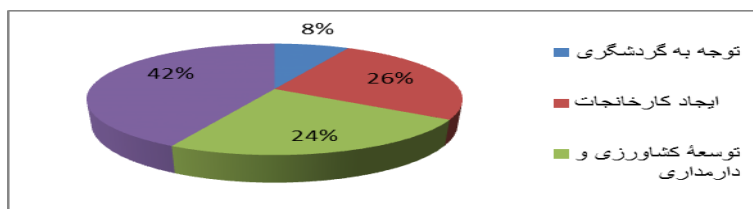

نمودار شماره ۲۲. درآمد شغل‌های دولتی و آزاد در منطقه شما نسبت به سود ناشی از فعالیت قاچاق برای تأمین معیشت چه میزان است؟

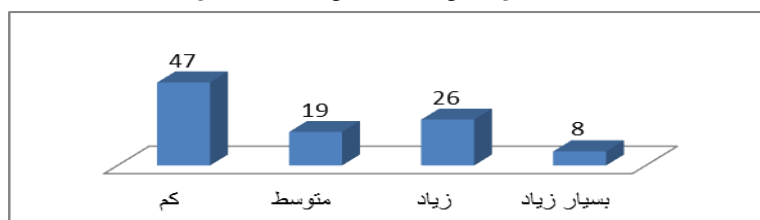

دولت نقش مهمی در فعالیت قاچاق در منطقه مرزی استان کرمانشاه داشته است. افراد پرسش‌شونده به بیان تأثیر تصمیم‌های دولت (کم کاری) و واکنش آن در رابطه با فعالیت‌های زیرزمینی مانند قاچاق در منطقه در نمودارهای شماره ۲۰ و ۲۱ پاسخ داده‌اند.

نمودار شماره ۲۳. کدامیک از موارد زیر می‌تواند در کاهش قاچاق تأثیری بیشتری داشته باشد؟

نمودار شماره ۲۴. تأثیر بستن موقتی و یا همیشگی مرزها در کاهش میزان قاچاق کالا

نمودارهای ۲۳ و ۲۴ بیان می‌کنند که مردم چه دیدگاهی برای مبارزه با قاچاق کالا و یا راهکارهای جایگزین دارند، نظرات مردم پیش‌تر در نمودار ۲۲ نیز بیان شده که درآمدها در منطقه نسبت به سود قاچاق پایین است و بهترین راهکار برای جلوگیری از قاچاق، گسترش بازارچه‌های مرزی است. بستن مرزها نیز چه به صورت دائمی و چه به صورت موقتی، تأثیر چندانی بر میزان قاچاق ندارد و چه بسا نتیجه‌ای عکس داده و میزان آن را افزایش می‌دهد:

(۱) دولت‌های پیشین حاضر به سرمایه‌گذاری و ایجاد توسعه و رفاه به همان میزان نسبت به استان‌های مرکزی و شهرهایی مانند تهران، اصفهان و فارس در این مناطق نشده‌اند. نظریه مرکز - پیرامون در این خصوص قابل قبول است و دولت‌های مرکزی نقش اساسی در این رابطه داشتند. با عدم توجه دولت در ایجاد طرح‌های مختلف و عدم اختصاص بودجه در جهت پیشرفت مناطق مرزی به دلایل سیاسی (بی‌ثباتی و ناامنی)، فرهنگی (تفاوت‌های نژادی، قومی، زبانی، مذهبی)، اقتصادی و غیره،

بازخوردهای منفی شامل مواردی مانند بی‌ثباتی سیاسی-اقتصادی، خدشه‌دار نمودن حاکمیت و امنیت کشور و نیز جریان‌های مافیایی مانند قاچاق کالا، اسلحه، مواد مخدر و غیره گریبان‌گیر فضای ملی شده است، به همین دلیل می‌توان بیان کرد که فرض تأثیر و نقش دولت بر میزان قاچاق قابل اثبات است و این فرضیه رد نمی‌گردد.

(۲) فرضیه دیگر در مورد تفاوت‌های موجود در منطقه و تأثیر آن بر قاچاق است. تفاوت‌ها در این زمینه به دو نوع طبیعی و انسانی تقسیم می‌گردد و هر دو نیز بر قاچاق تأثیرگذارند. اگرچه این دو نوع تفاوت بر میزان و شدت جریان قاچاق تأثیر می‌گذارد، ولی از علت‌های اصلی قاچاق نیست؛ همان‌گونه که پیش‌تر نیز بیان شد علت اصلی قاچاق، اقتصادی است و راه‌حل آن نیز بیشتر و نه صددرصد اقتصادی است. تفاوت‌های فضای سکونتی در طول مرزها حتی نوع قاچاق را متفاوت کرده است؛ به همین ترتیب مکان‌های کوهستانی مانند پاوه و جوانرود، مستعد گونه‌های خاصی از قاچاق کالا یا اسلحه هستند و در مکان‌های باز و هموار یعنی دشت‌ها مانند قصرشیرین و سرپل ذهاب می‌توان قاچاق احشام را مشاهده کرد، پس در خصوص این فرض که «تنگناها و محدودیت‌های متفاوت جغرافیایی در سطح استان باعث روند متفاوتی در گسترش جریان قاچاق کالا شده است» از طریق نمودارها می‌توان دریافت که در جایی (برای مثال نواحی ناهموار کوهستانی از پاوه تا ثلاث باباجانی) شرایط برای قاچاق مساعد است، حتی در این مکان‌ها انواع خاصی از قاچاق به دلایل جغرافیای طبیعی (تنگناها و محدودیت‌ها) و انسانی (اعتقادات، مکان‌های منبع و مقصد، راه‌ها، پاسگاه‌های نظامی و سایر استحکامات) وجود دارد. مکان‌های دیگر (مانند دشت‌های هموار قصرشیرین و سرپل ذهاب) که امکانات طبیعت مساعد برای گسترش قاچاق وجود ندارد یا کم است، قاچاق وجود نداشته یا کم بوده و یا نوع خاصی از قاچاق مانند مشروبات و اسلحه یا احشام رواج دارد؛ این نوع از قاچاق نیازمند مسیرهای هموار به دلیل حجم بالا و خطر انفجار آنها می‌باشد. پس فرضیه فوق به این ترتیب نیز اثبات

می‌شود که تنگناها و محدودیت‌ها زمینه شکل‌گیری قاچاق است. همچنین پاوه و جوانرود از امکانات کشاورزی کمتری برخوردارند و یا در قصرشیرین و سرپل ذهاب با وجود زمین‌های کشاورزی و سایر منابع طبیعی، به دلیل آلودگی به مین‌های انفجاری، اشتغال در این زمینه کمتر بوده و در نتیجه فعالیت‌های قاچاق گسترش می‌یابد.

(۳) تمامی این موارد در رابطه با فرضیه باقی مانده یعنی «دیدگاه‌های مذهبی و فرهنگی گوناگون در سطح استان بر پدیده قاچاق کالا تأثیر دارد» صحت داشته و قابل تعمیم است. به این ترتیب این فرض نیز اثبات شده است. براساس نمودارها و پرسشنامه، اکثریت اهل سنت (جامعه نمونه) با رجوع به نظر علمای محلی، قاچاق را حلال می‌داند؛ اما برخی از گونه‌ها و انواع قاچاق برای مثال مشروبات الکلی به‌خصوص در میان آنها کمتر رواج دارد. جامعه اهل حق نسبت به اهل سنت و تشیع بیشتر مشروبات را حمل می‌نماید، پس این فرض نیز اثبات می‌شود.

۴. نتیجه‌گیری

۴-۱. جمع‌بندی

مناطق مرزی، کانون تحولات مختلف می‌باشد. جریان‌های گوناگونی در مرزها وجود دارد که اغلب از هر دو سوی مرز متأثر می‌گردند که ناشی از عملکرد مرزها می‌باشد. مرزهای این استان با کشور عراق حدود ۳۷۱ کیلومتر می‌باشد. از نکات قابل توجه در مرزهای این استان، وجود تنوع در طول مرز است. در اطراف مرز این استان، از بُعد جغرافیای طبیعی، اشکال مختلفی وجود دارد که این از ارتفاع‌های صعب‌العبور در نواحی شمالی یعنی شهرستان‌های پاوه و ثلاث باباجانی و جوانرود تا زمین‌های پست و هموار در مناطق سومار و نفت‌شهر در قصرشیرین متفاوت است. از بُعد انسانی (قومی و به‌ویژه مذهبی) نیز تنوع و گوناگونی وجود دارد. در مرزهای جنوبی عراق عرب‌ها و کردهای شیعه ساکن هستند و برعکس در نواحی شمالی عراق کردهای سنی

سکونت دارند. در مرز بین عراق و ایران در منطقه کرمانشاهان در نواحی جنوبی کُردهای شیعه، در مناطق وسط اهل حق و در نواحی شمالی نیز کُردهای سنی مستقر هستند. این تنوع فرهنگی نیاز برای انعطاف مدیریت و تنوع تصمیم‌ها را موجب می‌شود، به هر حال قصرشیرین مانند جوانرود و پاوه نیست؛ مسائل مربوط به جرم، قاچاق، فعالیت‌های غیرقانونی، مبارزه‌های مسلحانه و ضدحکومتی در هر نقطه‌ای از مرزهای استان متفاوت است. مدیریت و واپایش مرزها برای دستگاه‌های دست‌اندرکار، جریانی مشکل‌ساز و مسئله‌دار در مناطق گوناگون بوده و برای قاچاق‌کنندگان که به مرزها و قوانین احترام نمی‌گذارد، ابداع و ابتکار جدید و مستمری را نیاز دارد؛ بدون شک نمی‌توان با رویکردهای قدیمی به تعامل با مشکلات مرزی پرداخت. تمامی مسائل این مناطق که برای ثبات، حاکمیت و به‌ویژه امنیت که حلقه گم‌شده پیشرفت و توسعه است به خود مرزها برمی‌گردد.

از بُعد ژئوپلیتیک و در ارتباط با مرزهای استان کرمانشاه نیز جریان قاچاق کالا، جریانی فراملی بوده که برخی از کشورها و سازمان‌های غیردولتی در آن دست دارند. به هر حال جریان‌های قاچاق در حال حاضر مهم‌ترین چالشی است که مرزهای استان کرمانشاه را به لحاظ امنیتی متأثر می‌کند، اگرچه قاچاق انسان در این نقطه به شدت سایر مناطق مرزی کشور نیست، ولی حتی قاچاق مواد مخدر در مناطق مختلف به همراه قاچاق انواع کالاها، دام، سوخت، مشروبات، اسلحه و مهمات وجود دارد. این جریان مافیایی از یک جهت به صورت محلی است و از سویی نیز به جریان‌های فراملی مرتبط است که از مبادی ورودی مانند کردستان عراق به دبی و چین متصل است. برخی از افراد ساکن در منطقه که آشنایی نیز به فرهنگ و اقتصاد مناطق استان و کشور دارند، دارای دفاتری در کشور چین بوده و با جریان‌های غیرقانونی حمل از کشور چین تا ثلاث باباجانی، در ارتباط هستند.

مسائل مربوط به جرم، قاچاق، فعالیت‌های غیرقانونی، مبارزه‌های مسلحانه و ضدحکومتی در هر نقطه‌ای از مرزهای استان متفاوت است. بدون شک نمی‌توان با رویکردهای قدیمی به تعامل با مشکل‌های مرزی پرداخت. امروزه حتی در کشورهای توسعه‌یافته، کلید اصلی برای مقابله با تهدیدها، خود مرزها هستند. در مجموع، راه‌های تقویت مرزها در تحقیق‌های علمی که رویکرد آنها حل مسئله در مناطق مرزی است، مستلزم بررسی‌های دقیق می‌باشد.

با توجه به پیشرفت روش‌های تقویت مرزها مانند مرزهای هوشمند و زیست‌سنجی (بیومتریک)، در مرزهای استان کرمانشاه می‌توان برای جلوگیری و پیشگیری از قاچاق کالا و سایر موارد اقدام نمود. برای امنیت فیزیکی مرزها، می‌توان از وسایل ارتباطی و تجهیزات دیداری و شنیداری نوین استفاده کرد. به‌کارگیری صحیح از وسایلی همچون واپایش ماهواره‌ای، روشنایی در شب و تجهیزات پیشرفته به نوبه خود می‌تواند افزایش امنیت در مرزهای استان را در پی داشته باشد، البته راه‌حل اساسی، ایجاد توسعه است.

در مرحله بعد با ایجاد هزینه‌ها و باز کردن فعالیت‌های تجاری، بازارچه‌های مرزی مناسب، تعاونی‌های مرزی، توسعه صنعت و کشاورزی و رفع ضعف‌ها و نیز تقویت فرهنگ و بالا بردن آگاهی مردم می‌توان توسعه را در تمامی زمینه‌ها در منطقه ایجاد کرده و به مقابله با تهدیدهای ناشی قاچاق کالا پرداخت و از این نظر، امنیت ملی را در این بخش از کشور ارتقا داده و به ثبات و رفع تهدیدها در تمام کشور کمک نمود. سرزمین یک مجموعه واحد است و از عناصر اصلی حاکمیت کشور می‌باشد. ویژگی اصلی سرزمین، یکپارچگی و خدشه‌ناپذیری آن است؛ به این معنی که هر تهدیدی در هر نقطه‌ای از آن به معنای تهدید کل این مجموعه واحد (سرزمین ایران) است. جریان قاچاق در استان کرمانشاه می‌تواند بر امنیت، حاکمیت و منافع ملی جمهوری اسلامی ایران خدشه وارد کند.

۲-۴. پیشنهادها

- (۱) افزایش حقوق و دستمزد مأموران گمرکی و کارکنان نیروی انتظامی به‌ویژه در نواحی مرزی،
- (۲) اطلاع‌رسانی عمومی و بیان مضرات قاچاق بر اقتصاد کشور و استان و پیامدهای آن در بیکاری جوانان و وابستگی کشور به بیگانگان از طریق جرایم، نشریه‌ها، صدا و سیما و غیره،
- (۳) اقدام در تثبیت قیمتی تفاوت ارزش ریال با ارزهای معتبر دنیا و جلوگیری از دلالی و ایجاد بازار سیاه و خروج بی‌رویه ارز به خارج از کشور،
- (۴) ممانعت از ورود کالای مکشوفه به بازار از طریق انهدام آنها و یا اعمال سیاست‌های خاص در این زمینه،
- (۵) جلوگیری از افزایش تعرفه‌های وارداتی و تشویق سرمایه‌گذاری در امر تولید،
- (۶) کاهش نرخ بیکاری، توجه به وضع معاش و فقر مردم در مناطق مرزنشین،
- (۷) تغییر الگوی مصرف و ترغیب مردم به مصرف تولیدهای داخلی با انجام نوآوری در کیفیت کالاهای تولید،
- (۸) تجهیز نیروهای مرزبانی به تجهیزات الکترونیکی پیشرفته به‌منظور نظارت بر نواحی مرزی و ارتقای سطح آموزش و آگاهی کارکنان مرزبانی و راه‌اندازی دسته‌های مبارزه با قاچاق در هنگ‌های مرزی،
- (۹) استقرار گمرک و تعزیرات حکومتی در ایستگاه‌های ایست و بازرسی،
- (۱۰) توجه به بخش صنایع دستی، دامپروری و کشاورزی در استان،
- (۱۱) گسترش بازارچه‌های مرزی،
- (۱۲) حذف قوانین دست‌وپا گیر در صادرات استان،
- (۱۳) گسترش تعاونی‌ها در سطح استان،
- (۱۴) اعطای تسهیلات (وام) در بخش‌های مختلف به مردم،

- (۱۵) ایجاد بانک کارآفرینی،
- (۱۶) توجه جدی به بحث گردشگری در استان،
- (۱۷) ساختن شهرک‌های صنعتی فراوان،
- (۱۸) ایجاد نمایشگاه‌های بین‌المللی با دعوت از کشورهای همجوار از جمله عراق،
- (۱۹) بهره‌برداری اصولی از معادن استان،
- (۲۰) نظارت اقتصادی دقیق بر تولیدهای داخلی،
- (۲۱) توجه به بحث بهداشت در استان با توجه به وضعیت بد بهداشتی کشور عراق
- (کارشناسان صنعت، معدن و تجارت استان کرمانشاه، ۱۳۹۱).

فهرست منابع

۱. منابع فارسی

۱. آسلوند، جک (۱۳۸۲)، «امنیت ملی و حفاظت از زیرساخت‌های اساسی»، ترجمه پریسا کریمی‌نیا، *فصلنامه جغرافیای نظامی و امنیتی*، سال اول، شماره ۲.
۲. آشوری، داریوش (۱۳۹۳)، *دانشنامه سیاسی*، چاپ بیست و سوم، تهران، انتشارات مروارید.
۳. السان، مصطفی (۱۳۸۹)، «عوامل پایدار برای ارتقای اقتصادی و فرهنگی مناطق مرزی»، در: *مجموعه مقاله‌های اقتصاد سالم*، تهران، ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز.
۴. ایزدی، محمدمراد (۱۳۸۶)، *بررسی عوامل انتظامی مؤثر بر تردهای غیرمجاز مرزی در منطقه قصرشیرین*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه علوم انتظامی.
۵. ذوالفقاری، نعیمه (۱۳۸۹)، «نقش اعتقاد در کاهش جرم قاچاق»، در: *مجموعه مقاله‌های اقتصاد سالم*، تهران، ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز.
۶. ربیعی، علی (۱۳۸۲)، «امنیت ملی، مفهومی در حال تکوین»، *اطلاعات سیاسی-اقتصادی*، شماره ۱۹۸-۱۹۷.
۷. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، پاپلی یزدی، محمدحسین و عبدی، عرفان (تابستان ۱۳۸۷)، «ارزیابی اثرات اقتصادی بازارچه‌های مرزی در بازتاب‌های توسعه مناطق مرزی؛ مطالعه موردی: بازارچه مرزی شیخ صالح شهرستان ثلاث باباجانی»، *فصلنامه ژئوپلیتیک*، ۴ (۲)، (۱۲ پی‌پی)
۸. سلطانی، نظام (۱۳۷۸)، *ژئوپلیتیک مرزهای استان کرمانشاه و تأثیر آن بر امنیت ملی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه علوم انتظامی.
۹. سیدی، سیدحمیدرضا (۱۳۹۰)، *جهاد اقتصادی در عرصه مبارزه با قاچاق کالا و ارز*، تهران، ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز، معاونت فرهنگی و تبلیغات.
۱۰. شاه‌حسینی، محسن (۱۳۷۶)، «امنیت در فلسفه سیاسی اسلام»، در: *مجموعه مقالات همایش توسعه و امنیت عمومی*، تهران، معاونت سیاسی وزارت کشور.
۱۱. عبادی‌نژاد، سیدعلی، صفاری، امیر، پناهی، حمید و پورغلامی، محمدرضا (۱۳۸۹)، «نقش عوارض ژئومورفولوژیکی در قاچاق مواد مخدر از مرزهای جنوب شرق کشور»، *فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی*، ۵ (۳).
۱۲. عزتی، عزت‌الله (۱۳۸۸)، *جغرافیای استراتژیک ایران*، چاپ اول، تهران، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
۱۳. عزتی، عزت‌الله (۱۳۶۸)، *جغرافیای نظامی ایران*، تهران، انتشارات سپهر.
۱۴. عزتی، عزت‌الله (۱۳۸۴)، *تحلیلی بر ژئوپلیتیک ایران و عراق*، تهران، انتشارات وزارت امور خارجه.
۱۵. عسگری، محمود (تابستان ۱۳۸۲)، «امنیت در عصر جهانی‌شدن»، *فصلنامه راهبرد*، شماره بیست و هشتم.

۱۶. عسگری، محمود (۱۳۸۲)، «منطقه‌گرایی و پارادایم امنیت منطقه‌ای»، *مجله اطلاعات سیاسی-اقتصادی*، شماره ۱۸۸-۱۸۷.
۱۷. فرماندهی مرزبانی استان کرمانشاه (۱۳۸۶)، مطالعه پرونده شماره ۳۴۷/۲۴۱ تلفات در مرز استان کرمانشاه.
۱۸. فلاحی، علی (تابستان ۱۳۸۰)، «مفاهیم نوین حاکمیت و امنیت»، *فصلنامه راهبرد*، شماره ۲۰.
۱۹. قالیباف، محمدباقر، یاری شگفتی، اسلام و رمضان‌زاده لسبویی، مهدی (۱۳۸۷)، «تأثیر ابعاد سرمایه اجتماعی بر امنیت مرزها، مطالعه موردی: بخش مرزی نوسود شهرستان پاوه استان کرمانشاه»، *فصلنامه ژئوپلیتیک*، شماره ۱۲.
۲۰. قلی‌زاده، سیدابراهیم، علی‌پور، عباس و ذوقی بارانی، کاظم (۱۳۸۹)، «علل و پیامدهای قاچاق کالا در ایران پس از انقلاب اسلامی»، *فصلنامه دانش انتظامی*، ۱۲ (۴) (پیاپی ۴۹).
۲۱. کریمی‌پور، یدالله و محمدی، حمیدرضا (۱۳۸۳)، «سد نفوذ قاچاق کالا: از واقعیت تا رؤیا»، *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، سال نوزدهم، شماره ۲ (پیاپی ۷۳).
۲۲. کلاه مال همدانی، احمد (۱۳۸۸)، «تأثیرات ژئوآکونومی بر دیواره فرهنگی مرزهای ایران و روابط آن با اقتصاد پنهان»، در: *مجموعه مقالات همایش انضباط، امنیت اقتصادی و پدیده قاچاق کالا و ارز*، تهران، ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز.
۲۳. کوشافر، حمیدرضا (۱۳۹۰)، «بررسی قاچاق کالا در استان سمنان و تأثیر آن بر روند امنیت»، در: *مجموعه مقالات برگزیده همایش راهکارهای نوین در پیشگیری و مبارزه با قاچاق کالا و ارز*، تهران، ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز.
۲۴. گمرک استان کرمانشاه (۱۳۹۱)، آمار واردات و صادرات.
۲۵. مجتهدزاده، پیروز و عسگری، سهراب (۱۳۹۲)، *جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک*، چاپ پنجم، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور.
۲۶. مویر، ریچارد (۱۳۷۹)، *درآمدی نو بر جغرافیای سیاسی*، تهران، انتشارات سازمان جغرافیای نیروهای مسلح.
۲۷. میرزایی‌پور، هوشنگ (۱۳۹۰)، *جغرافیای استراتژیک ایران (مطالعه موردی مرزهای استان کرمانشاه با عراق و نقش آن در اهداف استراتژیک ایران)*، رساله دکتری رشته جغرافیای سیاسی، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
۲۸. ودیعی، کاظم (۱۳۷۳)، *مقدمه‌ای بر جغرافیای انسانی*، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۲۹. وطن‌پور، علیرضا (۱۳۸۵)، *قاچاق کالا و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر نقش نیروی انتظامی در مبارزه با آن*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام حسین (ع)، دانشکده و پژوهشکده اطلاعات.
۳۰. وطن‌پور، علیرضا (۱۳۸۷)، «قاچاق کالا و تأثیر آن بر امنیت اقتصادی کشور»، *فصلنامه کارآگاه*، شماره ۳.

۲. منابع انگلیسی

1. Glassner, M.I. and Chuck Fahrer (2004), *Political Geography*, third edition, New York, John Wiley and sons.
2. <http://www.laaga-gbc.com>

